

บทที่ 5

ความหลากหลายของวิวัฒนาการในการจัดการน้ำ

ความเชื่อมโยงระหว่างผลกระทบของระบบโลกาภิวัตน์ในการจัดการน้ำต่อระบบเหมืองฝายวังไฮนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจแบ่งแยกได้เพราะว่ากระแสทั้งสองเป็นทั้งคู่ตรงกันข้ามของความขัดแย้งและการก่อเกิดสิ่งใหม่ที่เป็นเหมือนคู่ขนานระหว่างบริบทท้องถิ่นและโลกาภิวัตน์ ถึงแม้ว่าในด้านหนึ่งบริบทโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่เปิดรับนโยบายทางเศรษฐกิจแบบเสรี นโยบายดังกล่าวเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญที่เอื้อต่อการผนวกประเทศเข้าสู่ตลาดโลกและกระบวนการโลกาภิวัตน์ซึ่งมีสาระสำคัญคือการเป็นพลวัตของโลกเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ในแง่นี้โลกาภิวัตน์จึงได้ประมวลเอาทั้งด้านวัตถุและด้านวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกันและให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมตะวันตกและแม้ว่าด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยจะเฟื่องฟูมากขึ้นในการเข้าสู่กระแสสากล ความไม่เท่าเทียมกันกลับยังคงมีให้เห็นอยู่อย่างคายนั่นทั่วไปในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนลุ่มน้ำเชียงดาวที่ต้องเผชิญกับผลกระทบของกระบวนการทำให้กลายเป็นชายขอบของทุนนิยมโลกถูกปฏิเสธสิทธิในการควบคุมทรัพยากรของตนเองที่สูงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน น้ำ ป่าไม้ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือการแย่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรงระหว่างรัฐ กลุ่มนักธุรกิจและชาวนานในพื้นที่การจัดการน้ำเหมืองฝายวังไฮ ซึ่งทรัพยากรเหล่านั้นถูกจัดการเกือบทั้งหมดให้เป็นไปตามความพึงพอใจของตลาดโลก ขณะเดียวกันชาวนานในลุ่มน้ำเชียงดาว ยังคงถูกกดขี่อย่างลึกซึ้งให้ตกอยู่ในวังวนของลัทธิการค้าและบริโภคนิยมด้วยการเข้าร่วมอยู่ในกระแสเศรษฐกิจและสื่อระดับโลก ในทำนองเดียวกันกับคนในสังคมเมือง แต่ชาวนานในลุ่มน้ำเชียงดาวกลับถูกกีดกันออกจากมีส่วนร่วมทางการเมืองและการกำหนดชีวิตของตนเองมากขึ้นทุกที ขณะที่คนไทยทั่วไปยังคงตกอยู่ภายใต้พลังกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไรก็ตามแม้ว่าอุดมการณ์ของตลาดโลกจะสามารถเปลี่ยนระบบการจัดการน้ำในเหมืองฝายให้กลายเป็นสินค้า แต่ความคิดในเรื่องของสิทธินั้นกลับช่วยให้ชาวนานในลุ่มน้ำเชียงดาวมีช่องทางที่จะสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ต่างออกไปในการเผชิญหน้ากับผลกระทบจากกระบวนการผลักดันให้ตกไปเป็นชายขอบ ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในการแย่งชิงทรัพยากรกันอย่างเข้มข้น ซึ่งรัฐและพลังอำนาจทางเศรษฐกิจโลกได้เบียดขับชุมชนลุ่มน้ำเชียงดาวให้พ้นไปจากการควบคุมทรัพยากรมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามความรู้ของแก่เหมืองฝายวังไฮยังคงสามารถจำกัดพลังของกระแสโลกาภิวัตน์ในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าได้บ้าง แนวคิดเรื่องสิทธิหน้าหมู่บ้านยังสามารถช่วยให้ชุมชนลุ่มน้ำเชียงดาวต่อสู้เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ

รัฐชาติในบริบทเฉพาะ และเปิดโอกาสในการสร้างอุดมการณ์ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีความขัดแย้งกันเองอยู่ตลอดเวลา ความรู้เรื่องเหมืองฝายจึงเป็นความรู้ที่เป็นทั้งความทรงจำทางสังคม (Social Memory) ในเชิงคุณค่าและเป็นเสมือนพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Culture Space) หรือเวทีทางสังคมที่เอื้อให้กับกลุ่มผู้ใช้น้ำอื่นๆ สามารถสร้างสรรค์ เรียนรู้ ติความ แลกเปลี่ยนและผสมผสานกับความรู้ต่างๆ ต่อรอง ตลอดจนต่อสู้และท้าทายกับอำนาจของความรู้ในการจัดการน้ำแบบเทคโนโลยีนิยม ที่มีลักษณะครอบงำได้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) ในอีกมิติหนึ่งก็เกิดกระบวนการสื่อสารทางสังคมจากตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮซึ่งมุ่งเน้นที่จะอธิบายเป้าหมายของการเคลื่อนไหวอธิบายว่าตนเองเป็นใครและมุ่งหมายให้เกิดการโต้แย้งถกเถียงในประเด็นการจัดการน้ำเพื่อก่อให้เกิดการพูดคุยอย่างมีเหตุผลและมีการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง กระบวนการสื่อสารต่อสังคมยังปรากฏอยู่ใน “พื้นที่สื่อ” อันเป็นเป็นเวทีสำคัญในการต่อสู้ดังกล่าวที่ว่า “สื่อมวลชนคือพันธมิตรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” (สุรสม กฤษณะจุฑา, 2547: 142) เพราะสื่อมวลชนสามารถเป็นสะพานเชื่อมทางความคิดของสมาชิกในสังคมและเป็นช่องทางในการกระทำและแสดงออกทางการเมือง ภายใต้การเป็นพันธมิตรกับสื่อ กระบวนการสื่อสารทางสังคมสามารถเข้าไปใช้ “พื้นที่สื่อ” ในการรณรงค์และสร้างความหมายของการจัดการน้ำต่อสังคมได้มากขึ้น ความพยายามในการสร้างวาทกรรมหลัก (วาทกรรมครอบงำ) และวาทกรรมการจัดการน้ำของชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวขึ้นมาต่อรองกันความจริงแล้วก็คือ การปะทะปะสานกันในเชิงข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นเป็นประจำในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคม (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2543) การวิวาทะทางความคิดในเรื่องการจัดการน้ำภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์จึงเป็นผลของวาทกรรมที่แสดงออกทั้งในรูปของปฏิบัติการสร้างงานวิจัย สื่อ การจัดประชาพิจารณ์ การเมืองบนท้องถนน กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ “การจัดการน้ำ” เป็นสิ่งที่ถูกนิยามโดยคนกลุ่มต่างๆ นำมาต่อสู้ช่วงชิงนิยามความหมายให้กับ “การจัดการน้ำ” ซึ่งได้สร้างความหมายอันแตกต่างหลากหลาย ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งมองการจัดการน้ำแบบบรรทัดประ โยชน์ อีกฝ่ายหนึ่งกลับมองการจัดการน้ำที่มีความหมายที่ตรงกันข้ามกับฝ่ายแรก นั่นคือ การสร้างการจัดการน้ำในลักษณะที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ฝ่ายหนึ่งมองว่าน้ำคือสินค้าและทุนทางเศรษฐกิจ อีกฝ่ายหนึ่งกลับมองว่าน้ำคือชีวิต ไม่สามารถวัดคุณค่าได้ด้วยปริมาณและเชิงเศรษฐกิจดังนั้นการต่อสู้ จึงไม่ใช่การแย่งชิงวิธีการนำวิธีคิดเรื่องการจัดการน้ำเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีความสัมพันธ์กับแต่กลับเป็นการต่อสู้กับการตั้งคำถามที่ว่าสิทธิในน้ำเป็นของใคร ควรจัดการโดยใคร และเอื้อประโยชน์แก่ใครมากน้อยเท่าใด และเป็นธรรมหรือไม่? ถ้าหากใช้วิธีคิดทางด้านการตลาดในการจัดสรรน้ำ

ถึงแม้ว่าจะมีกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนและวางตั้งนโยบายการจัดการน้ำของภาครัฐทั้งในรูปแบบของการเดินขบวน การประท้วง การแถลงข่าวและการออกแถลงการณ์ การจัดกิจกรรมฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องการจัดการน้ำ การรื้อฟื้นพิธีกรรมเหมืองฝาย ฯลฯ อย่างไรก็ตามงานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็น “วิาทะทางความคิด” ในระดับของการนำเสนอวิธีคิดผ่านพื้นที่ทางสังคมผ่านรูปธรรมที่สำคัญคือ การใช้พื้นที่สื่อในการนำเสนอวิธีคิดในการจัดการน้ำและการนำเสนอด้วยวิธีการวิจัย นอกจากนี้ก็มีการประชุมร่วม การออกแถลงการณ์คัดค้าน การจัดเวทีและการสัมมนา ทั้งนี้ชาวบ้านในกลุ่มน้ำเชียงดาวยังเป็นหนึ่งในชุมชนผู้ได้รับผลกระทบและได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมการเคลื่อนไหวร่วมกับตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮและเครือข่ายชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในระดับลุ่มน้ำและระดับประเทศ

การใช้ยุทธวิธีในการสื่อสารของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจในการจัดการน้ำที่สำคัญคือการใช้ “พื้นที่สื่อ” หรือ การเคลื่อนไหวให้เกิดการกระจายอำนาจในการสื่อสาร หรือที่ Local talk เรียกว่า การสื่อสารแนวราบ ทั้งนี้สื่อในบริบทโลกาภิวัตน์เป็นเครื่องที่หยิบยื่นความรู้และความหมายของความจริงได้เร็วและส่งตรงถึงผู้รับ อย่างไรก็ตามการที่สื่อถูกครองงำด้วยพลังของรัฐและทุนทำให้สื่อกลายเป็นเวทีในการผลิตวาทกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ขณะที่คนด้อยโอกาส โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นไม่สามารถเข้าถึงสื่อโทรทัศน์ คนเหล่านี้หันไปใช้หนังสือพิมพ์และอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการสร้างวาทกรรมการจัดการน้ำตอบโต้วาทกรรมการจัดการน้ำของภาครัฐทำให้นิยามความหมายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (เนตรดาว แพทย์กุล, 2543) โดยสื่อท้องถิ่นได้สร้างข้อโต้แย้งเรื่องการจัดการน้ำ มีการเคลื่อนไหวเพื่อนิยามการจัดการน้ำในเวทีสื่อมวลชนมากขึ้นเพื่อช่วงชิงความชอบธรรมในการจัดการน้ำให้กับชาวบ้าน เพราะอำนาจในการสื่อสารคือเงื่อนไขสำคัญในการกำหนด “ความหมาย” ความรับรู้และ ความเข้าใจเรื่องการจัดการน้ำเพราะใครก็ตามที่สามารถเป็นเจ้าของสื่อ ก็หมายความว่าได้เป็นเจ้าของหูของคนทั้งสังคมในการใส่ข้อมูลข่าวสาร แต่ท่ามกลางลัทธิเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ที่ให้ตลาดเป็นตัวตัดสิน บทบาทและอำนาจของประชาชนจึงหายไป จนกระทั่งคนไม่สนใจบ้านเมืองอีกต่อไปเพราะมัวแต่สนใจตัวเอง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546) ดังที่สมศักดิ์ โยอินชัย แกนนำชาวบ้านจากสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือกล่าวว่า “ปัญหาเรื่องการเก็บค่าน้ำและการแปรรูปกิจการน้ำให้เป็นของเอกชนยังไม่ได้รับการใส่ใจจากคนในเมืองมากเท่าที่ควรทำให้ขาดแนวร่วมที่จะเข้าใจและสนใจปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เพราะคนในเมืองจะเดือดร้อนก็ต่อเมื่อวันนี้น้ำไม่ไหลหรือไม่มีไฟฟ้าเท่านั้น เพราะว่าในวิถีชีวิตของคนในเมือง ลื่นเดือนมาก็ขอให้มียเงินเพื่อจ่ายค่าน้ำค่าไฟก็ไม่คิดอะไรแล้ว ไม่มีใครอยากเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ” (สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2549) ดังนั้นการใช้สื่อจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการป้อนข้อมูลและนำเสนอข้อโต้แย้ง

และวิธีคิดในการจัดการน้ำเพื่อให้เกิดการรับรู้ต่อสังคมในวงกว้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อถกเถียงในเรื่องนโยบายการจัดการน้ำของรัฐอันจะส่งผลกระทบต่อคนทุกกลุ่ม

นอกจากนี้กระบวนการอ้างอิงความรู้ความจริงของภาครัฐในการจัดการน้ำด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การจัดองค์กร และการใช้เทคโนโลยี และการว่าจ้าง “คนนอก” ในการจัดการน้ำในโครงการของรัฐหรือการอ้างอิงความรู้ความจริงจากความเป็นนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญอันได้แก่ นักวิศวกรชลประทาน นักเศรษฐศาสตร์หรือนักจัดการสิ่งแวดล้อมได้รับการต่อต้านจากกระแสชุมชนท้องถิ่นนิยมที่มองว่าเป็นการจัดการความรู้ที่ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดกระบวนการเปิดพื้นที่ให้กับกระบวนการวิจัยที่ใช้ “อำนาจของความรู้” ที่เคยเป็นผลผลิตจากงานทางวิชาการผ่านคำพูดและการสื่อสารของนักวิชาการ ถูกนำไปใช้อย่างโดยกลับหัวกลับหาง เปลี่ยนความหมายของ “ผู้พูด” “ผู้รับจาก” “เจ้าของเรื่อง” จาก “ท้องถิ่น” ให้มีพื้นที่ของความเป็น “ชาวบ้าน” “คนชายขอบ” ให้ตัวตนในการสื่อสาร “ความรู้ ความจริง” ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนกับน้ำ ตัวอย่างเหล่านี้ได้แก่ งานวิจัยไต้หวัน งานวิจัยสิทธิชุมชน โครงการศึกษาวิจัยลุ่มน้ำแม่ตาช้างและงานวิจัยอื่นๆ ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน งานเหล่านี้ต่างเปรียบเหมือนกระบวนการพิสูจน์สิทธิในการ “ผลิต” ความรู้และอำนาจในลักษณะการต้านกับวาทกรรมทางวิชาการกระแสหลัก จากที่ชาวบ้านและท้องถิ่นถูกจับจ้องและสำรวจตรวจสอบจาก “ความเป็นวิชาการ” และ “นักวิชาการภายนอก” งานลักษณะนี้พลิกกลับให้ “ชาวบ้าน/ท้องถิ่น/เป็นผู้บอก ผู้เล่าเรื่องของเขาเองและมีอำนาจในการนิยามความหมายของการมีชีวิตกับน้ำที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของชาวบ้าน โดยตรงถึงแม้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการผลิตความรู้และความจริงว่าด้วยการนำเสนอตัวตนชาวบ้านในการจัดการน้ำจะยังมีลำดับและระดับของการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของมากน้อยแตกต่างกันไปก็ตาม

นอกจากนั้น สิ่งที่นิยมปฏิบัติกันอีกรูปแบบหนึ่งยังมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งในรูปแบบของการเผชิญหน้ากันหลายๆ ฝ่ายทั้งตัวแทนจากภาครัฐ ชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งความร่วมมือ การต่อรอง การประสานผลประโยชน์และการแยกจัดสัมมนา ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

5.2. สิทธิในน้ำเป็นของใคร?

วิธีคิดเรื่องสิทธิกับการจัดการน้ำของชาวบ้านลุ่มน้ำเข็กดาวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงอันเป็นวิธีคิดที่ค่อยๆ พัฒนาขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ จนตกผลึกกลายเป็นหลักการทางศีลธรรม (พุทธ/ผี/อื่นๆ) เป็นตัวกำกับวิธีคิดในลักษณะที่เป็นนามธรรม แสดงออกด้วยสัญลักษณ์ พิธีกรรมและจารีตประเพณีในการปฏิบัติ (อานันท์

กาญจนพันธุ์, 2548) ได้แก่ ความเชื่อเรื่องจิต ผีผาย การบูชาแม่น้ำ โดยมีความสัมพันธ์กับความคิดในเรื่องพื้นที่ เวลา ธรรมชาติและการผลิต ฯลฯ ความคิดของชาวบ้านจึงไม่เน้นประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียวแต่มีมิติอื่นๆ รวมอยู่ด้วย ได้แก่

วิธีคิดเรื่องสิทธิในการจัดการน้ำของชาวบ้านวางอยู่บนพื้นฐานของ “สิทธิการใช้” หมายความว่าผู้ใช้น้ำต้องเป็นสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและการดูแลรักษาทั้งในลักษณะของการซ่อมทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน ในลักษณะที่เรียกว่าหมู่เหมืองฝายจากการทำวิจัยที่ลุ่มน้ำเชียงดาวพบว่า สิทธิในการใช้น้ำในฐานะที่เป็นของหน้าหมู่หรือทรัพย์สินร่วม (common property) มีลักษณะซับซ้อนหลายประการซึ่งสามารถแยกได้กว้างๆ 3 ระดับ ได้แก่ 1) การจัดการน้ำในระดับครัวเรือน 2) การจัดการน้ำในระดับชุมชน 3) การจัดการน้ำในระดับเครือข่าย ดังต่อไปนี้

1) สิทธิในการใช้น้ำระดับครัวเรือน ชาวบ้านในกลุ่มน้ำเชียงดาวมีสิทธิที่จะจัดหาแหล่งน้ำในการบริโภคในบ้านเรือน ได้แก่ “น้ำบ่อ” โดยปริมาณน้ำจะเพิ่มขึ้นและลดลงตามระดับของน้ำเหมืองที่แทรกซึมมาตามสายน้ำใต้ดิน น้ำบ่อเป็นทั้งสมบัติของครัวเรือนและชุมชน การขุดบ่อน้ำและการใช้น้ำบ่อสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนกับกับเพื่อนบ้านและชุมชน เนื่องจากการขุดบ่อน้ำต้องอาศัยแรงงานของคนในครอบครัวและเพื่อนบ้านใครจะมีสิทธิใช้น้ำบ่อได้ก็ขึ้นกับความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนที่มาช่วยกันขุดบ่อน้ำ โดยมีข้อแม้ว่า 1) ผู้ที่จะมีสิทธิใช้น้ำจะต้องมาลงแรงในการขุดบ่อน้ำร่วมกัน 2) ถึงแม้ว่าไม่ได้มาช่วยขุดบ่อน้ำตั้งแต่แรกเพราะบ่อน้ำบางแห่งก็สืบทอดมาจากที่ดินของบรรพบุรุษแต่เจ้าของที่ดินคนปัจจุบันอนุญาตให้ใช้ได้ซึ่งหมายความว่ามีความสัมพันธ์หรือเป็นเพื่อนบ้านที่ติดต่อกัน และมีที่ดินที่สร้างบ้านอยู่อาศัยติดกันหรือห่างกันไม่เกิน 1-2 หลังคาเรือนจะสามารถใช้น้ำบ่อจากที่ดินของคนอื่นได้ 3) เมื่อครัวเรือนใดใช้น้ำบ่อร่วมกันแล้วจะต้องรับผิดชอบร่วมกันเช่นในแต่ละปีจะมีการทำความสะอาดบ่อน้ำร่วมกัน 1 ครั้ง

2) สิทธิในการใช้น้ำระดับชุมชน วิธีคิดเรื่อง “พื้นที่หน้าหมู่” (สิทธิการใช้/สิทธิชุมชน) “ของหน้าหมู่” (ทรัพย์สินร่วม) และ “ก้านหน้าหมู่” (สิทธิในการจัด/การบำรุงรักษาหรืองานชุมชน/ส่วนรวม) ถือเป็นวิธีคิดหลักดั้งเดิมของผู้ใช้น้ำลุ่มน้ำเชียงดาว อันได้แก่ การใช้ประโยชน์จากเหมืองฝาย น้ำและน้ำเหมือง การจัดการระบบเหมืองฝายและการดล่องเหมือง ตลอดจนการทำพิธีกรรมและการหาอุปกรณ์และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

“น้ำเหมือง” ไม่เป็นเพียงแค่เทคโนโลยีในการลำเลียงและส่งน้ำแต่ยังก่อประโยชน์อื่นๆ สำหรับทุกคนในชุมชนอย่างมหาศาล ทั้งหญิงสาว แม่บ้านและหญิงชราในกลุ่มน้ำเชียงดาวใช้น้ำเหมืองในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวัน อาบน้ำ ซักผ้า ล้างถ้วยล้างจาน ทำความสะอาด

เครื่องใช้ในครัวเรือน นอกจากนั้น น้ำเหมืองยังเป็นพื้นที่ของความมั่นคงทางอาหารและความหลากหลายของระบบนิเวศน์เพราะน้ำเหมืองแบบไม่ราดซีเมนต์นั้นทำให้ปู ปลา กุ้งและสัตว์น้ำอื่นๆ มีที่อยู่อาศัยและแหวกว่ายไปมาได้ สองฝั่งแม่น้ำจะมีพืชที่เป็นอาหารของผู้ใช้น้ำขึ้นไม่ว่าจะเป็นผักกูด ผักบุ้ง ไบบอน สามารถเอามาทำอาหารได้ เด็กๆ ยังได้อาศัยน้ำเหมืองเป็นที่เล่นน้ำและฝีกว่ายน้ำ ส่วนคนหนุ่มสาวก็ได้ใช้น้ำเหมืองสาดน้ำช่วงสงกรานต์ตามสี่แยกหรือหน้าบ้านที่มีน้ำเหมืองไหลผ่าน น้ำเหมืองจึงนำมาซึ่งความสุข ความอึดและความหลากหลายบริบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่อทุกคนในหมู่บ้าน

ที่ดินคันเหมืองเป็นดินที่สมบูรณ์ที่เกิดจากการล่องเหมืองทำให้แม่บ้านและคนแก่ในหมู่บ้านใช้ปลูกผักสวนครัวบริเวณปลายนาหรือใกล้บ้าน สะท้อนให้เห็นการเคารพสิทธิการใช้ตามหลักประเพณีแม้ว่าตามกฎหมายแล้วที่ดินคันเหมืองไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองของปัจเจกก็ตาม ต่างจากลำเหมืองที่ราดซีเมนต์ในพื้นที่อื่นที่ปลูกอะไรไม่ได้ผลเนื่องจากเป็นหิน ดินทรายเสียเป็นส่วนใหญ่ ซีเมนต์ที่ราดลงบนพื้นและขอบของลำเหมืองนั้นจะไปปิดรูรู รูกบ รูปลาไหล และทำลายที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์น้ำอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้การวางไซและเบ็ดของผู้ใช้น้ำก็ทำไม่ได้อีกเนื่องจาก เบ็ดของผู้ใช้น้ำและไซนั้นสร้างด้วยไม้ไผ่ และจะมีไม้แหลมไปเสียบไว้ที่ข้างลำเหมืองซึ่งถ้าลำเหมืองดินก็จะเสียบได้อยู่ ถ้าลำเหมืองเปลี่ยนเป็นซีเมนต์ก็จะเสียบเบ็ด เสียบไซไม่ได้แล้ว

3) สิทธิในการใช้น้ำระดับเครือข่าย เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ใช้น้ำที่ลุ่มน้ำเชียงดาวเป็นเครือข่ายที่ไม่ขึ้นกับหน่วยเขตการปกครองท้องถิ่นแต่เป็นเครือข่ายที่ขึ้นกับจำนวนของพื้นที่ในการทำนาโดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาพบว่า ในปี พ.ศ. 2547 มีผู้ใช้น้ำ 183 ราย แบ่งเป็น ชาวนาจากบ้านม่วงซ้อง 64 ราย ทำนา 232 ไร่ ชาวนาจากบ้านดง 52 ราย ทำนา 392 ไร่ ชาวนาจากบ้านทุ่งหลุก 67 รายทำนา 388 ไร่ รวมพื้นที่ทำนาที่รับน้ำจากฝายวังไฮเป็น 1,012 ไร่ โดยมีจำนวนผู้ถือครองที่นาในการทำนาปีส่วนใหญ่ทำนาเพียง 1-5 ไร่ รองลงมา 5-10 ไร่ และมีผู้ทำนามากที่สุด 12 ไร่ เพียงรายเดียวเท่านั้น เครือข่ายของผู้ใช้น้ำจะเลือกตัวแทนเข้ามาเป็นผู้นำในการจัดการน้ำโดยให้กระจายไปตามพื้นที่ใช้น้ำตั้งแต่ต้นน้ำและปลายน้ำ โดยเหมืองฝายวังไฮมีผู้บริหารเหมืองฝายทั้งหมด 6 คน ประกอบด้วย 1) นายมา ฟองอินไหล ประธานเหมืองฝายวังไฮเป็นผู้ใช้น้ำที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทุ่งหลุก 2) นายเรื่อน คำตา รองประธานเหมืองฝายและเป็นแก่เหมืองแก่ฝายบ้านทุ่งหลุก 3) นายแดง ะกุล เป็นกรรมการเหมืองฝายและเป็นแก่เหมืองแก่ฝายบ้านดง 4) นายวิลาส ใจคำ เป็นกรรมการเหมืองฝายและเป็นแก่เหมืองแก่ฝายบ้านม่วงซ้อง กรรมการเหมืองฝายทำหน้าที่เป็นผู้นำในการจัดการน้ำแต่ละหมู่บ้าน โดยเฉพาะนายวิลาส ใจคำจะต้องมีผู้ช่วยอีก 2 คน ในฐานะที่ฝายวังไฮตั้งอยู่ที่บ้านม่วงซ้อง จึงต้องใช้คนปิดเปิดปากเหมืองเป็นคนบ้านม่วงซ้องอีก 2 คน ได้แก่

5) นายประจักษ์ บุญเรือง และ 6) นายวุ่น ปิงเมือง การจัดการน้ำในลักษณะนี้ผู้ใช้น้ำจะต้องแจ้งการครอบครองพื้นที่ที่น่าว่ามีกี่ไร่ เพื่อจะได้นำตัวเลขดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการคำนวณจำนวนแรงงานที่ต้องส่งเข้าร่วมกิจกรรมล่องเหมืองฝายและซ่อมแซมเหมืองฝายประจำปีและมีการเก็บค่าบำรุงดูแลเหมืองฝายเพื่อใช้ในกิจการต่างๆ ร่วมกัน โดยมีรายละเอียดและหลักเกณฑ์ตามที่คุณศึกษาได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3

วิธีคิดเรื่องสิทธิในการจัดการน้ำของชาวบ้านจึงวางซ้อนเป็นลำดับชั้นตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ระดับชุมชนและระดับเครือข่าย การซ้อนของสิทธิในแต่ละระดับเป็นการให้ความหมายและความสำคัญต่อการบริโภคของปัจเจกในระดับชีวิตประจำวันที่สัมพันธ์กับการบริโภคระดับครัวเรือนและการแบ่งปันการใช้น้ำระหว่างเครือข่ายระหว่างผู้ใช้น้ำในกลุ่มน้ำเชิงดาว ดังนั้นสิทธิการใช้น้ำของหน้าหมู่บ้านจึงไม่ได้ผูกพันแบบเด็ดขาดที่การใช้ประโยชน์ระดับชุมชนเท่านั้น แต่ยังอาหารต่อความเป็นธรรมของผู้ใช้น้ำระดับครัวเรือนและปัจเจกอย่างซับซ้อน

อย่างไรก็ตามบริบทของความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรที่อันเกิดจากการที่รัฐได้พยายามได้เปลี่ยนสังคมจากชุมชนพึ่งตนเองโดยเศรษฐกิจยังชีพให้กลายเป็นเศรษฐกิจแบบ “บูรณาการ” ระดับชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับความสัมพันธ์ในเรื่อง “สิทธิในการจัดการทรัพยากร” ในสังคมใหม่เพื่อสร้างกลไกขับเคลื่อนไปสู่การผลิตเพื่อเพิ่มความมั่งคั่งทางด้านวัตถุ โดยมี “ผู้เชี่ยวชาญ” เป็นเครื่องมือของรัฐที่มองว่าวิธีการยังชีพแบบดั้งเดิมเป็น “อุปสรรคต่อการพัฒนา” คนกับธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุที่ต้องถูกเปลี่ยนแปลง ผู้คนไม่ได้เป็นส่วนสำคัญของการวางแผน ดังนั้น ความสนใจ ความรู้และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนแทบไม่มีความสำคัญ เมื่อจากหลังเป็นโครงการขนาดใหญ่ในการขับเคลื่อนทรัพยากร จึงไม่น่าสงสัยว่าทำไมการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่จึงล้มเหลวครั้งแล้วครั้งเล่าเป็นเพราะว่าไม่ได้ไปด้วยกันกับพลวัตชุมชน เนื่องจากการพัฒนาของรัฐมักจะมองข้ามความซับซ้อนหลากหลายของสังคมที่ไม่ได้มุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และยังมุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยนแปลง ซึ่งแบ่งแยกอารยะธรรมสมัยใหม่ออกจากสิ่งอื่นๆ ทั้งหมดอย่างเด็ดขาด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไม่ใช่สิ่งสำคัญอีกต่อไปเพราะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งของนั้นสำคัญกว่า จากที่เหตุการณ์ต่างๆเคยถูกตัดสินจาก “สิทธิชุมชน” อันมีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง และศิบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันตัดสินเอาจากสิทธิของการได้มาและสิทธิในการเป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ หลักของความไร้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลซึ่งถือว่าความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เป็นส่วนบุคคลมีความเหนือกว่าความสัมพันธ์ของบุคคลนั้นเป็นหลักของตะวันตก นอกจากนี้รัฐบาลยังมีแนวโน้มจะเป็นพันธมิตรกับพลังอำนาจระดับโลกและเมินเฉยต่อสิทธิชุมชนที่อยู่นอกวงจรระดับโลกมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยพันธะที่ต้องส่งเสริมและผลักดัน

อุตสาหกรรมและชนชั้นกลางเข้าสู่ตลาดโลก (วูล์ฟกัง ซาคส์, 2546) รัฐบาลับมองว่าสิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่ต้อง “แปลงเป็นทุน” เพื่อเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้าในตลาดเสรี

การทบทวนองค์ความรู้เรื่องการจัดการน้ำของท้องถิ่นเพื่อต้านทานการนิยามการจัดการน้ำแบบกระแสหลักและเผยให้เห็นตัวตนของ “องค์ความรู้ท้องถิ่น” ย้อนไปเมื่อปี พ.ศ. 2528 อุไรวรรณ ตันกิมยง ได้เขียนบทความเสนอเรื่อง องค์การสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดมทรัพยากรเปรียบเทียบระหว่างชุมชนบนที่สูงและชุมชนพื้นราบในภาคเหนือของประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ที่หลากหลายของการจัดการน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์โดยหลักการจัดการที่เป็นธรรมและยั่งยืน ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2536 อุไรวรรณ ได้นำเสนอ เหมืองฝายเพื่อการพัฒนาชุมชนและระบบนิเวศน์สู่ความยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อเสนอให้รัฐได้พิจารณาวิถีคิดในการจัดการน้ำโดยเอาระบบเหมืองฝายเป็นรูปแบบในการจัดการน้ำที่เป็นธรรมและเอื้อต่อระบบนิเวศน์ของภาคเหนือ เนื่องจากการพัฒนาแหล่งน้ำหรือเหมืองฝายไม่ใช่การพัฒนาเทคโนโลยีแต่เป็นการพัฒนาชุมชนที่ผูกพันกับระบบชีวิตและวงจรการทำมาหากินรวมทั้งใช้ทรัพยากรน้อยและเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ทำลายและตัดแปลงธรรมชาติมากเกินไปจนความจำเป็น ทั้งยังใช้หลักการของประชาธิปไตยและสามารถกระจายผลประโยชน์ได้อย่างเป็นธรรม รวมถึงมีการปกป้องสิทธิประโยชน์ของคนอ่อนแอทำให้คนยากจนอยู่รอดได้โดยไม่ถูกเอาเปรียบจากชุมชน ทั้งยังมีกฎระเบียบหรือกฎหมายที่ถูกต้องรองรับอย่างประณีตเพิ่มพูนและประกันความชอบธรรมในการบริหารและให้สิทธิแก่ชาวนาเหนือกว่ากลุ่มอื่น ทั้งนี้รูปแบบโครงสร้างองค์กร การจัดอำนาจในการบริหารเป็นของชุมชนซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานการมีส่วนร่วม และมีการใช้ประโยชน์อย่างเอนกประสงค์ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้น้ำพร้อมกับมีการกำหนดอย่างชัดเจนในเรื่องสิทธิและการใช้แต่ละอย่างสำหรับคนหมู่มาก นอกจากนี้ พัทรี อัจหาญ (2538) ได้เสนอผลการศึกษาเรื่อง การปรับตัวขององค์กรเพื่อการจัดการชลประทานท้องถิ่นต่อกระบวนการแทรกแซงระบบสาธารณะของรัฐ: ศึกษากรณีการจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เสนอให้รัฐทำความเข้าใจต่อระบบนิเวศน์และภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อนการจัดการน้ำ ข้อเสนอเรื่องกระบวนการในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน การให้อำนาจกับองค์กรผู้ใช้น้ำท้องถิ่นในการจัดการน้ำ และเสนอให้รัฐมีบทบาทในการสนับสนุนและการแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำสำหรับประชาชน สาทโรจน์ แวมณี (2541) เสนอผลการศึกษา เรื่อง กระบวนการปรับตัวขององค์กรชลประทานราษฎร์ต่อการเปลี่ยนแปลงการเกษตร: กรณีศึกษาฝายเหมืองใหม่ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้มีข้อเสนอให้ มีการสนับสนุนการพัฒนาของกลุ่มเหมืองฝายและเสนอให้หัวหน้ากลุ่มเหมืองฝายเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายการจัดการน้ำระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดและระดับประเทศเนื่องจากมีความรู้ความชำนาญในการจัดการน้ำมาอย่างต่อเนื่อง

ชูศักดิ์ วิทยากศักดิ์ ได้นำเสนอบทความสำรวจพรมแดนความรู้ในการศึกษาเรื่องน้ำ เรื่อง ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคเหนือ (2542) ในหนังสือพลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในประเทศไทย จากการสำรวจพรมแดนความรู้เรื่องการจัดการน้ำในภาคเหนือดังกล่าวทำให้ชูศักดิ์พบว่า มีข้อเสนอสำคัญในการจัดน้ำที่รัฐควรพิจารณา คือ ประเด็นการกระจายอำนาจในการจัดการน้ำที่สอดคล้องกับเงื่อนไขในบริบทท้องถิ่นและข้อพิจารณาเรื่องสิทธิชุมชนกับการใช้องค์ความรู้เรื่องเหมืองฝายในการจัดการน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับพรทิพย์ เขียววิทย์ ได้เสนอรายงานวิจัยเรื่องชลประทานราษฎร์ การจัดการน้ำโดยชุมชน (2543) โดยมีข้อเสนอสำคัญในเรื่องการรับรองสิทธิขององค์กรเหมืองฝายในการจัดการชลประทาน

งานศึกษาเหล่านี้เผยแพร่ออกมาท่ามกลางบรรยากาศสังคมไทยที่รัฐได้ละเมิดสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรเป็นจำนวนมาก มีความพยายามในการเสนอข้อโต้แย้งในเรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรดิน น้ำ ป่า โดยโครงการสิทธิมนุษยชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน: การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย ชุดโครงการสิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล กรณี สิทธิชุมชนท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ, 2546) ซึ่งมีเจตนาในการสร้างความเข้าใจต่อสังคมไทยในเรื่องความเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้วยเรื่องสิทธิจากมุมมองท้องถิ่นดั้งเดิมพร้อมทั้งตั้งใจให้เป็นงานวิจัยเพื่อหนุนเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ต่อมา มีงานศึกษา ขบวนการสิทธิเหนือทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทย โดยอนุสรณ์ อุณโณ คณะกรรมการจัดงานเกษตรกรรมยั่งยืน (2547) โดยมีประเด็นโต้แย้งเรื่องการรวมศูนย์การจัดการทรัพยากรของรัฐส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรรวมถึงประเด็นการจัดการน้ำที่ถูกรัฐละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งปรากฏในงานศึกษาล่าสุดนี้

วิวาทะเหล่านี้ล้วนแสดงนัยของการโต้แย้งจากข้อค้นพบทางวิชาการว่าจากหลักฐานสำคัญในการศึกษาระบบการจัดการน้ำของท้องถิ่นและวิถีคิดของชาวบ้านในลุ่มน้ำเชียงดาว พบว่าวิถีคิดในการอ้างสิทธิและความชอบธรรมในการจัดการน้ำของภาครัฐสร้างปัญหาทำให้ผู้ใช้น้ำได้รับผลกระทบ ทั้งยังใช้เทคโนโลยีที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมจึงไม่มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เมื่อเกิดปัญหากับแหล่งน้ำที่รัฐอ้างสิทธิชาวบ้านก็เพิกเฉยไม่เข้าไปดูแลเพราะถือว่าทรัพย์สินหรือเครื่องมือในการจัดการน้ำเหล่านั้นเป็นของหลวง เมื่อรัฐอ้างสิทธิก็รอเจ้าหน้าที่รัฐมาจัดการ อย่างเช่น รัฐสร้างฝายคอนกรีตไว้ที่บ้านโป่งอาง จังหวัดเชียงดาว แทนที่ฝายตอกหลักของชาวบ้าน เมื่อมีปัญหาดินตะกอนทับถมที่หน้าฝายจนใช้การไม่ได้ชาวบ้านก็ไม่สามารถจัดการได้ต้องพึ่งพางบประมาณหลวงว่าจ้างรถแบคโครไปตักทรายออก เป็นต้น อย่างไรก็ตามประเด็นการอ้างสิทธิ

เหนือทรัพยากรของภาครัฐนำไปสู่ความพยายามในการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการน้ำที่เข้มแข็งมากขึ้นผ่านการจัดตั้งกรมทรัพยากรน้ำและการร่างพระราชบัญญัติและพระราชบัญญัติชลประทานขึ้นเพื่อตอบสนองวิถีคิดเรื่องการรวบสิทธิและการรวมศูนย์การจัดการไว้ที่ภาครัฐ อย่างไรก็ตามผลของวิวาทะเหล่านี้นำไปสู่การตรวจสอบการใช้สิทธิและอำนาจของภาครัฐในการจัดการน้ำโดยหัวใจสำคัญของการถกเถียงวางอยู่บนฐานของการเสนอสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเหมืองฝายวังไฮและระบบเหมืองฝายตามจารีตการใช้น้ำในภาคเหนืออันเป็นสิทธิที่ชาวบ้านปฏิบัติมานับพันปี งานศึกษาเรื่องระบบเหมืองฝายสะท้อนความพยายามในการถกเถียงและพิสูจน์ปัญหาในการจัดการน้ำว่ามาจากการรวมศูนย์อำนาจของภาครัฐที่ละเลยการมีส่วนร่วมของสิทธิชุมชน

ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้กระแสแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ (และทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิด) กลายเป็นยุทธศาสตร์ใหญ่ของขบวนการประชาชนอันเป็นสิ่งที่ถูกละเมิดจากรัฐและทุน ด้วยกระแสผลักดันเรื่องสิทธิชุมชนจึงสามารถขยายพื้นที่ทางสังคมได้มากขึ้นและในที่สุดสามารถบรรจุหลักการดังกล่าวในรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (2540) ในมาตรา 46 และ 56 อันเป็นการยอมรับสิทธิชุมชนต่อทรัพยากรและวัฒนธรรมครั้งแรกในระบบกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดสิทธิชุมชนยังคงจำกัดวงอยู่ในหมู่นักสังคมศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์การเมืององค์กรพัฒนาเอกชน (ประกาส ปิ่นตบแต่งและคณะ, 2545) อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติแล้วชุมชนยังไม่มีสิทธิจริงตามรัฐธรรมนูญเนื่องจากสังคมไทยยึดติดกับ “มายาคติเรื่องสิทธิเชิงเดี่ยว” และ มายาคติที่ว่า “รัฐเป็นตัวแทนของประชาชน” เนื่องจากความเข้าใจผิดในสังคมไทยที่ว่ารัฐเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของประชาชนแต่ในความเป็นจริงของสังคมปัญหาคือไทยรัฐมักจะเอื้อประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่มมากกว่าคนอีกบางกลุ่ม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2546) ด้วยเหตุนี้สิทธิชุมชนกับการจัดการน้ำจึงเป็นทั้งแนวคิดและยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวของประชาชนที่เผชิญปัญหาทางโครงสร้างจากรัฐและทุนที่ทำลายความอยู่รอดของชุมชน ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐและสังคมให้นำมาสู่ความเท่าเทียม

ผลของวิวาทะเรื่องสิทธิในการจัดการน้ำยังนำไปสู่กระบวนการของความเคลื่อนไหว การต่อสู้ การผลักดันและการเผชิญหน้าทำให้อำนาจกับวาทกรรมหลักที่เป็นระบอบคิดเรื่องสิทธิเชิงเดี่ยวอย่างไม่รู้จบตรึงติดที่กระแสโลกาภิวัตน์ยังคงอยู่ การผลิตเพื่อการบริโภคที่ไม่มีขอบเขตจะกระตุ้นให้การแย่งชิงกรรมสิทธิ์ในการจัดการน้ำนับวันจะมีแนวโน้มที่รุนแรงมากขึ้น นอกจากนั้นยังส่งผลให้เกิดการชะลอตัวของการเร่งรีบการจัดทำร่างพระราชบัญญัติน้ำ ทำให้มีการทบทวนวิถีคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ในน้ำแบบใหม่ที่ต้องพิจารณา “น้ำ” ที่ไม่ใช่แค่เรื่องของทรัพย์สินของรัฐแต่หมายถึงการปรับความสัมพันธ์ใหม่ในการจัดการน้ำที่ต้องสอดคล้องกับสิทธิชุมชน สิทธิหน้าหมู่

อันเป็นพื้นฐานของวิถีคิดเรื่องสิทธิในการจัดการน้ำโดยมีเหมืองฝายวังไฮเป็นหนึ่งในหลักฐานสำคัญที่ใช้ต่อรองและเป็นกรณีตัวอย่างที่โดดเด่นของลักษณะการจัดการน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.2. ควรรวมศูนย์หรือการกระจายอำนาจในการจัดการน้ำ?

ถึงแม้ว่าในด้านหนึ่ง โลกาภิวัตน์จะช่วยเอื้อให้มีการรวมศูนย์อำนาจขึ้นในหลายด้าน โดยเฉพาะในด้านอำนาจ ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ทรัพย์สินรวมถึงอำนาจในการตัดสินใจ ดังเช่น การรวมศูนย์อำนาจในการจัดการน้ำในประเทศไทยเข้ากับบริบททุนนิยมโลก แต่อีกด้านหนึ่งนั้น โลกาภิวัตน์ก็ทำให้เกิดพลวัตของการต่อสู้เพื่อการกระจายอำนาจมากขึ้น โดยชุมชนและเครือข่ายชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวต้องการอำนาจในการจัดการทรัพยากรของตนเองมากขึ้น (สุริชัย หวันแก้ว, 2543) ความเคลื่อนไหวกระแสสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรยังนำไปสู่ข้อเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรของรัฐซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดเรื่องขบวนการวัฒนธรรมชุมชนที่ใช้ชุมชนท้องถิ่นของสังคมเป็นตัวตั้งเนื่องจากเห็นว่าการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรของรัฐประเทศไม่มีที่ยืน ศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันให้กับชุมชนท้องถิ่น แต่กลับมองชุมชนท้องถิ่นว่าไม่มีศักยภาพ เป็นตัวสร้างปัญหาหรือเหนี่ยวรั้งการพัฒนา ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องถูกสลายและผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐภายใต้ข้ออ้าง “ชาติ” และ “การพัฒนาประเทศ” ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นจึงเห็นว่าการรวมศูนย์อำนาจแบบรัฐประชาชาติเป็นอำนาจที่โหดร้ายเพราะใช้ความรุนแรงในการทำลาย สลายชุมชนท้องถิ่นลง ดังนั้นการต่อสู้ของขบวนการวัฒนธรรมชุมชนที่ต้องการแตกหักกับวาทกรรมหลักจึงไม่อยู่ที่เวทีขนาดใหญ่อย่างอำนาจรัฐและอำนาจทางการเมืองแบบเก่า แต่เป็นเวทีระดับย่อยหรือระดับชุมชนท้องถิ่นภายใต้รัฐประชาชาติ (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2543) ดังนั้นสิ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าต้องการสลายจึงได้แก่ การไม่ให้คุณค่าและความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นด้วยการสร้างวาทกรรมชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อบรรจุชุมชนท้องถิ่นให้กลับขึ้นมามีบทบาทแทน

ทั้งนี้แนวคิดเรื่องการกระจายการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำในลุ่มน้ำเชียงดาวได้แทรกตัวเข้ามาในสถานการณ์ที่การรวมศูนย์การบริหารการพัฒนาโดยระบบราชการประสบความสำเร็จล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กระแสความสนใจในสถาบันประชาสังคม (civil society) ได้รับแรงหนุนจากนักวิชาการ นักพัฒนา โดยเฉพาะบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในรูปแบบข้อตกลง ที่เกิดจากการเจรจาต่อรองและประสานความร่วมมือเกี่ยวกับการพัฒนาและการจัดการน้ำ จึงปรากฏว่ามีองค์กรทางสังคม เครือข่ายความร่วมมือขององค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวและเครือข่ายเหมืองฝายวังไฮที่เข้าไปสัมพันธ์กับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อย่างมากมายในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ทั้งนี้เนื่องจากเวทีอย่างเป็นทางการ

ทางการหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมที่เป็นอยู่ไม่มีช่องว่างให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม บทบาทของเครือข่ายชาวบ้านในระดับรากหญ้าจึงแทรกตัวเข้ามาท่ามกลางความเสื่อมถอยและความไม่เป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำของภาครัฐและการขยายตัวของระบบตลาดแม้ว่าจะไม่สามารถทดแทนบทบาทของรัฐทั้งหมด แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวโดยมีพื้นฐานอยู่บนวิถีคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ชุมชนจึงเป็นผลของวิวัฒนาการรวมศูนย์การจัดการน้ำของภาครัฐมาอย่างเป็นพลวัต

องค์กรในการจัดการน้ำของชาวบ้านในลุ่มน้ำเชียงดาวมีลักษณะเป็นองค์กรหน้าหมู่บ้าน เรียกว่า คณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮประกอบด้วยคณะกรรมการที่ชาวบ้านเรียกว่าแก่เหมืองอันมาจากการเลือกจากตัวแทนผู้ใช้น้ำจากเครือข่ายหมู่บ้านที่ใช้น้ำฝายวังไฮทั้งสามหมู่บ้าน โดยผู้บริหารเหมืองฝายที่นี้จะต้องเป็นผู้ที่มีอาชีพหลักคือการทำนา โดยผู้ใช้น้ำเลือกและให้ความไว้วางใจในฐานะที่เป็นผู้ที่ชำนาญในการบริหารจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในการปลูกข้าวและพืชผักอื่นๆ ที่ต้องการใช้น้ำจากฝายวังไฮ นอกจากนี้ทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งของกรรมการโดยเฉพาะคนเปิดปิดปากเหมืองคือทักษะในการว่ายน้ำและดำน้ำ บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการเหมืองฝาย ประกอบด้วย

1) ประธานเหมืองฝาย มีหน้าที่รับผิดชอบระบบเหมืองฝายและควบคุมให้สมาชิกทำตามกฎระเบียบเหมืองฝาย ตรวจสอบดูแลการใช้น้ำของสมาชิกในลำเหมือง แบ่งปันน้ำให้แก่สมาชิกตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ สำรวจความเรียบร้อยและความเสียหายของเหมืองฝาย กำหนดวันเวลาและอุปกรณ์ในการขุดลอกหรือซ่อมแซมเหมืองฝาย อำนวยการควบคุมดูแลให้สมาชิกทำการขุดลอกและซ่อมแซมเหมืองฝาย ตัดสินกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกผู้ใช้น้ำด้วยกัน เก็บรักษาเงินค่าปรับที่เก็บจากสมาชิกไว้เพื่อใช้ในกิจการเหมืองฝาย เก็บรักษาเอกสารสำคัญของเหมืองฝาย เช่น รายชื่อสมาชิกและเป็นผู้ทำบัญชีการใช้จ่ายเงินของกลุ่ม กำหนดให้มีการประชุมสมาชิกเป็นครั้งคราว กำหนดอำนาจและหน้าที่ให้แก่เหมืองและคนเปิดปิดประตูน้ำปฏิบัติ และประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้อง

2) รองประธานเหมืองฝาย เป็นบุคคลที่หัวหน้าเหมืองฝายเป็นผู้เลือกและแต่งตั้ง ทำหน้าที่รับผิดชอบงานที่หัวหน้าเหมืองฝายมอบหมายหรือช่วยแบ่งเบาภาระของหัวหน้าเหมืองฝาย ตลอดจนทำหน้าที่แทนในบางครั้งคราว โดยมีความรับผิดชอบต่างๆ ไปคือ ช่วยตรวจสอบดูแลการใช้น้ำของสมาชิกในลำเหมือง ช่วยหัวหน้าแบ่งน้ำให้แก่สมาชิก ช่วยสำรวจความเรียบร้อยและความเสียหายของเหมืองฝาย ช่วยตรวจเช็คอุปกรณ์การทำงานและควบคุมดูแลการทำงานขุดลอกซ่อมแซมเหมืองฝาย ช่วยหัวหน้าไกล่เกลี่ยประนีประนอมหรือตัดสินกรณีพิพาทระหว่างสมาชิกผู้ใช้น้ำเป็นครั้งคราว เป็นต้น

3) แก่เหมือง จะมีหมู่บ้านละ 1 คน ทำหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่ส่งน้ำในเขตเหมืองชอยหรือเขตหมู่บ้านของตน โดยเฉพาะ มีหน้าที่ช่วยเก็บรักษาบัญชีและเอกสารต่างๆ ของเหมืองฝาย ช่วยทำบัญชีค่าใช้จ่ายต่างๆ เกี่ยวกับเหมืองฝายของสมาชิกผู้ใช้น้ำในหมู่บ้าน ช่วยตรวจเช็คอุปกรณ์การทำงานและควบคุมการทำงานขุดลอกซ่อมแซมเหมืองฝาย ช่วยหัวหน้าเหมืองฝายแบ่งปันน้ำรวมถึงงานอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายจากหัวหน้าเหมืองฝาย เช่น การเก็บค่าน้ำเพื่อซ่อมแซมฝายหรือค่าทำพิธีของฝนและเลี้ยงผีฝาย

4) คนเปิดปิดน้ำและเฝ้าประตูปากเหมือง มีหน้าที่ดูแลตรวจตราสภาพของตัวฝายและประตูปากเหมือง คือ เฉพาะบริเวณหัวงานหรือหัวฝายโดยตรง ทำหน้าที่เก็บรักษาไม้ที่ใช้กั้นประตูปากเหมืองไม่ให้หาย ทักษะที่จำเป็นต้องเชี่ยวชาญคือการว่ายน้ำและดำน้ำ

บทบาทของแก่เหมืองแก่ฝายในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและจัดสรรน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ตามจากการศึกษาพบว่าบทบาทแก่เหมืองแก่ฝายยังเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วยนอกเหนือจากข้อตกลงเกี่ยวกับการใช้น้ำ นั่นคือ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของผู้ใช้น้ำเนื่องจากการที่วิธีการผลิตแบบการเกษตรแผนใหม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลิตของผู้ใช้น้ำผู้ใช้น้ำจากฝายวังไฮ จากเดิมที่ผู้ใช้น้ำปลูกข้าวนาปีไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อแรงกดดันทางเศรษฐกิจมีเพิ่มมากขึ้นก็ทำให้ผู้ใช้น้ำบางคนต้องทำการปลูกข้าว 2 ครั้งในรอบ 1 ปี ข้าวนาปรัง (ชาวบ้านเรียกข้าวนาดอ) นี้เองที่ผู้ใช้น้ำปลูกเป็นครั้งที่สองโดยพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกข้าวเจ้าหรือข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นข้าวที่ผลิตไว้ขายในท้องตลาดมิได้ผลิตเพื่อการบริโภคอย่างเดียว ทำให้การจัดการน้ำที่จากเดิมผู้ใช้น้ำปลูกข้าวในฤดูทำนาเหมือนกันหมด หลังเก็บเกี่ยวก็ปลูกพืชสวนพืชไร่ การจัดการน้ำไม่เป็นปัญหาเนื่องจากพืชที่ปลูกไม่แตกต่างกันมากนัก แต่เมื่อมีการปลูกข้าวสองครั้งต่อปี ทำให้ผู้ใช้น้ำที่ปลูกข้าวนาปรังต้องการใช้น้ำในปริมาณที่มากกว่าปกติจนต้องลักลอบใช้น้ำในเหมืองสายที่ไม่ได้รับอนุญาตหรือที่ผู้ใช้น้ำเรียกว่าเหมืองขีนาหรือเหมืองที่ผู้ใช้น้ำใช้ระบายน้ำทิ้งหลังจาการรดน้ำสวนผักเสร็จแล้ว เมื่อผู้ใช้น้ำที่ปลูกข้าวนาดอกก็ทำให้น้ำท่วมพืชผักในพื้นที่ถัดไปที่อยู่ต่ำกว่าพื้นที่ปลูกข้าว ทำให้เจ้าของสวนได้รับความเสียหายต้องไปตกลงทำความเข้าใจกันโดยใช้กฎเกณฑ์ของเหมืองฝายกันที่บ้านของแก่ฝาย ซึ่งต้องใช้วิธีการตกลงและเรียกค่าปรับกันตามกฎระเบียบจึงแก้ไขปัญหาได้

วิธีคิดเรื่ององค์การในการจัดการน้ำของชาวบ้านจึงเป็นวิธีคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานของงานหน้าหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าจะมีประธานและกรรมการเหมืองฝายแต่การจัดองค์กรไม่ได้มีความหมายอยู่ที่การบริหารจัดการองค์การที่ยึดความคิดและการตัดสินใจให้แก่กรรมการเหมืองฝายโดยเด็ดขาด เพราะกรรมการและผู้ใช้น้ำมีสิทธิเท่าเทียมกันในเรื่องวิธีคิดในการจัดการองค์การเหมืองฝายซึ่งหมายถึงว่าผู้ใช้น้ำทุกคนให้ความร่วมมือด้วยแรงใจแรงกายและกำลังทรัพย์ตามความจำเป็นเพื่อประโยชน์ของ

องค์กรเมืองฝายร่วมกัน ความมั่นคงของการจัดองค์กรเมืองฝายจึงมีความหมายถึงความมั่นคงในการได้รับจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม

ถึงแม้ว่า ในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน ได้ให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติศึกษาข้อมูลและศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรน้ำที่พระราชอาณาจักร (25 กลุ่มน้ำ) ในระหว่างนั้นประเทศไทยเผชิญปัญหาการขาดแคลนน้ำในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาอย่างรุนแรง การศึกษาจึงให้ความสำคัญกับกลุ่มน้ำเจ้าพระยาอย่างเร่งด่วน และในช่วงเวลานี้ กทช. ได้เริ่มร่าง พรบ. ทรัพยากรน้ำขึ้นมารับรองการจัดการน้ำทั้งระบบ (2536) โดย ดร. อานาจ วงศ์บัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีฐานข้อมูลในการยกร่างเป็นข้อมูลกลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นหลัก แต่กฎหมายยังไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการประกาศใช้ได้อันเนื่องจากความไม่ต่อเนื่องทางการเมือง 2538-2540 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ดำเนินการในโครงการศึกษาเพื่อการบริหารจัดการน้ำในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาซึ่งธนาคารโลกได้ให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการและรัฐบาลญี่ปุ่นให้การสนับสนุนเงิน 1 ล้านดอลลาร์ เงินสมทบจากรัฐบาลไทย 8 ล้านบาท 5 กันยายน 2540 คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติจัดสัมมนาเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและจัดทำแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำต่างๆ” มีงานวิจัยและแผนงานนโยบายออกมามาอันได้แก่ แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ (2541) แนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มน้ำปึงตอนบน (2541) ร่างพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. .... (2542) การจัดตั้งคณะอนุกรรมการบริหารจัดการกลุ่มน้ำจำนวน 4 คณะ (2542) ประกอบด้วย คณะอนุกรรมการบริหารจัดการกลุ่มน้ำปึง (ซึ่งได้ผนวกเอาตัวแทนคณะกรรมการเมืองฝายวังไฮรวมเข้าไปด้วยในความหมายตัวแทน “กลุ่มผู้ใช้น้ำ” ระดับท้องถิ่น) คณะอนุกรรมการบริหารจัดการกลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน คณะอนุกรรมการบริหารจัดการกลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างและคณะอนุกรรมการบริหารจัดการกลุ่มน้ำป่าสัก โดยคณะอนุกรรมการทั้ง 4 คณะเป็นโครงการนำร่องในการให้ทุกหน่วยงาน รวมทั้งภาคเอกชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดกรน้ำ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้กำหนดกรอบ “วิสัยทัศน์น้ำแห่งชาติ” (2543) และจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “จากวิสัยทัศน์สู่แผนกลยุทธ์นโยบายน้ำแห่งชาติ” (2543) ต่อมารัฐบาลได้ประกาศนโยบายน้ำแห่งชาติ (2543) และแผนปฏิบัติการภายใต้กรอบแนวทางการบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน (Integrated Water Resources Management) รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (2544) และ แผนการดำเนินการจัดสรรน้ำตามสิทธิในพื้นที่นำร่องภายในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา (2544) องค์กรบริหารจัดการกลุ่มน้ำเจ้าพระยาส่วนการศึกษาการพัฒนาแผนดำเนินการนำร่องในการจัดสรรน้ำตามสิทธิ

วิถีคิดการจัดการน้ำแบบรวมศูนย์ของภาครัฐได้ถูกทบทวนตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่องทั้งนี้เป็นเพราะความไม่เชื่อมั่นต่อนโยบายรัฐที่ฝ่ายวิพากษ์วิจารณ์เห็นว่ามิได้เกิดขึ้นมาในสุญญากาศแต่เป็นผลมาจากการต่อสู้ช่วงชิงกันระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ซึ่งกลุ่มองค์กรเหล่านี้อาจรวมถึงหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ บริษัทเอกชน องค์กรระหว่างประเทศและรัฐบาลต่างชาติสิ่งที่จะต้องนำมาวิเคราะห์ก็คือแรงกดดันต่างๆ ต่อผู้ที่กำหนดนโยบาย ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจผลที่ออกมาของนโยบายหรือดูว่านโยบายก่อนหน้านี้นี้มีผลต่อการจัดการน้ำอย่างไร ดังนั้นถ้าเปรียบเทียบ รัฐ ว่าเป็นเสมือนเวทีการแสดงที่ทรัพยากร กรรมสิทธิ์และอำนาจหน้าที่ต่างๆ มาต่อสู้ช่วงชิงกัน (watts 1989 อ้างใน ชูศักดิ์ วิทยาคัก, 2543) นโยบายรัฐที่ออกมาแสดงให้เห็นถึง ผลลัพธ์ของการต่อสู้ช่วงชิงซึ่งส่วนมากจะออกมาในรูปแบบที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์แก่กลุ่มผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ นโยบายรัฐจึงรวมเอาความขัดแย้งทางสังคม การประชันแข่งขัน รวมถึงผลประโยชน์ของรัฐเองด้วยและบ่อยครั้งที่ผลของนโยบายปรากฏออกมาในลักษณะที่ถ้าเอียงไปทางใดทางหนึ่ง (Gillis and Repetto 1988 อ้างใน ชูศักดิ์ วิทยาคัก, 2543) ซึ่งที่มาของนโยบายการจัดการน้ำของภาครัฐหรือความพยายามในการฟื้นน้ำระหว่างรัฐมักจะอยู่ภายในบริบทของทุนนิยมโลก แสดงออกเป็นรูปธรรมโดยดำเนินการผ่านบริษัทรับเหมาข้ามชาติซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออำนาจในการจัดการน้ำของท้องถิ่นภายในประเทศอย่างมหาศาล ทั้งนี้คำอธิบายปัญหาเรื่องการจัดการน้ำแบบเดิมที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในเชิงปริมาณ การขาดแคลนความรู้และเทคโนโลยีในการจัดการน้ำไม่ได้ให้คำตอบเป็นที่น่าพอใจของนักสังคมศาสตร์ องค์กรพัฒนาเอกชนที่มองหาแนวความคิดในเชิงวิพากษ์ (critical approach) การจัดการน้ำด้วยแนวคิดกระแสหลักว่าไม่ใช่ทางออกสำหรับการจัดการปัญหาเรื่องน้ำสำหรับสังคมไทย

ยรรยงค์ อินม่วง นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้ประสานงานเครือข่ายสาขานโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขวิพากษ์การกำหนดวิสัยทัศน์น้ำของประเทศว่า “ภายในปี 2548 ประเทศไทยจะมีน้ำใช้อย่างเพียงพอและมีคุณภาพ โดยระบบการบริหารจัดการองค์กร ระบบกฎหมายในการใช้น้ำที่เป็นธรรม ยั่งยืน โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ” ว่าไม่เหมาะสมเพราะนอกจากลอกเลียนแบบนานาชาติที่ว่าด้วยการจัดหา น้ำสะอาดและการสุขภาพที่ดีมิใช่สถานการณ์ปัญหาของประเทศไทยในขณะนี้ (2546) ยังมีการเพิ่มประเด็นแสดงนัยการบริหารน้ำ กฎหมายน้ำและองค์กรการจัดการน้ำ ซึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ในลักษณะนี้ประชาชนอาจไม่ต้องการ ซึ่งถ้าจะกำหนดวิสัยทัศน์น้ำใหม่ควรให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์มากกว่า (ยรรยงค์ อินม่วง, 2546)

ยรรยงค์ อินม่วง (2546) ยังได้เสนอข้อโต้แย้งเรื่องการจัดการและข้อสงสัยเกี่ยวกับการนำหลักการ IWRM (Integrated Water Resource Management) มาใช้ในการบริหารจัดการน้ำ

จากผลสรุปการประชุมนานาชาติ Workshop on Integrated Water Resource Management for South and South and South-east Asia จัดโดย Third World Center Water Management ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านน้ำแถบเอเชียและแปซิฟิก ในวันที่ 2-4 ธันวาคม 2545 ณ กรุงเทพมหานคร รายงานผลการประชุมขั้นต้นพบว่าไม่มีกรณีศึกษาใดเลยในประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่ใช้ IWRM Model แล้วเกิดผลสำเร็จตรงข้ามก่อให้เกิดความขัดแย้งกันเองภายในลุ่มน้ำระหว่างประชาชนในลุ่มน้ำ คณะกรรมการก็เกิดความขัดแย้งกันในประเด็นเรื่องสิทธิและอำนาจ IWRM Model มิได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาน้ำสะอาดและการสุขาภิบาลอย่างทั่วถึงแต่อย่างใด ตรงกันข้ามการบริหารน้ำในภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในกรณีที่ประสบความสำเร็จมิได้ทำตาม IWRM Model แต่ประการใด แต่เป็นการบริหารภายใต้บริบทเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นของประเทศนั้นๆ และประเทศไทยกำลังพยายามจะดำเนินการบริหารน้ำคล้ายตามหลักการ IWRM Model ดังกล่าว ซึ่งเห็นได้จากการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำมาแล้วในหลายลุ่มน้ำแต่ประเทศไทยยังมิได้ศึกษารายละเอียดแม้กระทั่งในการทบทวนรายการกรณีศึกษาของ IWRM Model ที่เผยแพร่สู่สาธารณะว่าการใช้รูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำในลักษณะนี้มีปัญหามาก ส่วนใหญ่หลายประเทศยังไม่ประสบผลสำเร็จและต้องศึกษาวิจัยอีกมาก แต่ประเทศไทยได้พยายามเร่งรัดการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำให้ครบทุกลุ่มน้ำ มีข้อสังเกตประการสำคัญคือ ได้มีการศึกษาวิจัยรายละเอียดจากแหล่งข้อมูลต่างประเทศและในประเทศหรือไม่ว่าการจัดการน้ำโดยใช้คณะกรรมการลุ่มน้ำว่ามีข้อเสียต่อประชาชนอย่างไร มีมาตรการ กฎเกณฑ์ โครงสร้าง องค์กร และแนวปฏิบัติในรายละเอียดเป็นอย่างไรที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับประชาชนมากกว่าสภาพที่ไม่มีคณะกรรมการลุ่มน้ำ มีการช้อนทับสิทธิการใช้น้ำภาคประชาชนและการบริหารน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือไม่ ด้านการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการนั้นปัจจุบันประเทศไทยมีเพียงโครงการ Integrated Water Resource Management Thailand ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างหลายหน่วยงาน คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย กรมชลประทาน Massachusetts Institute of Technology-MIT และ NECTEC เป็นต้น ซึ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีระบบซอฟต์แวร์ เช่น GIS เครื่องมือและข้อมูลทางวิศวกรรมศาสตร์เพื่อรองรับการบริหารจัดการน้ำแบบ IWRM Model โดยมีความเชื่อว่าโครงการนี้จะป็นศูนย์กลางสมองกลในการจัดการน้ำทุกลุ่มน้ำของประเทศ คล้ายดังการทำนายเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยสมการทางคณิตศาสตร์ แต่มิได้รวมความเป็น "คน" เข้าไว้ด้วย หรือแม้กระทั่งคณะกรรมการลุ่มน้ำที่ดั่งขึ้นมานั้นมีความทับซ้อนอำนาจหน้าที่เชิงบริหารของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (Chief Executive Officer-CEO) หรือไม่ ในกรณีลุ่มน้ำมีขอบเขตครอบคลุมหลายจังหวัดผู้ว่า CEO ต้นน้ำ ปลายน้ำ เหล่านี้จะต้องประสานงานกันอย่างไร เหล่านี้ยังต้องการการศึกษาหาคำตอบอีกมากในเชิงโครงสร้างอำนาจหน้าที่

นอกจากนี้ยังมีความเคลื่อนไหวในส่วนของภาคประชาชนโดยวันที่ 20 มีนาคม 2544 ตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮได้เข้าร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ได้ยื่นข้อเสนอ นโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำต่อฯพณฯนายกรัฐมนตรี ที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจาก กรณีที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ ต้องมีองค์ประกอบของเกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างทั่วถึง เพื่อให้การกำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง แต่ปรากฏว่าสำนักนายกรัฐมนตรี มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2544 โดยมีองค์ประกอบของคณะกรรมการที่ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิมทุกประการ ไม่มี ตัวแทนจากเกษตรกรผู้ใช้น้ำจากเหมืองฝายวังไฮ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ นับเป็นการกีดกันเกษตรกร ในกระบวนการตัดสินใจทางนโยบายการจัดการน้ำในระดับชาติอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีกรรมการบางคนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ ธนาคารพัฒนาเอเชียและธนาคารโลกในด้านนโยบายทรัพยากรน้ำ ซึ่งสถาบันการเงินทั้งสองแห่งนี้ กำลังดำเนินการผลักดันให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการน้ำของประเทศ โดยผ่าน โครงการเงินกู้และความช่วยเหลือทางวิชาการ ดังนั้นสถานภาพโดยรวมของคณะกรรมการ ทรัพยากรน้ำแห่งชาติไม่มีหลักประกันในเรื่องความเป็นอิสระทั้งยังขาดความชอบธรรมในการ กำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ ตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮและสหพันธ์ เกษตรกรภาคเหนือเสนอให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีได้เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง พิจารณา ทบทวนสถานภาพของการเป็นคณะกรรมการอย่างรอบคอบเพื่อมิให้กลายเป็นกลไกรองรับ ความชอบธรรม ของการกำหนดนโยบายการจัดการน้ำ ซึ่งขาดความโปร่งใส ขาดการมีส่วนร่วม ของชุมชนและเป็นสาเหตุของความขัดแย้งในสังคม (สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ, 2544)

ทั้งนี้ตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮและสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบนในเขต จังหวัดเชียงใหม่ลำพูน โดยคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ได้ แต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน” ซึ่งเป็นลุ่มน้ำนาร่อง 1 ใน 3 ลุ่มน้ำ ของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียในขณะนั้น คณะอนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ซึ่งจะถูก เรียกว่า “คณะกรรมการลุ่มน้ำปิงตอนบน” มีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เป็นประธานและกรรมการ จากส่วนราชการทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนมากกว่าหลายตา มีตัวแทนเกษตรกรเพียง 2 คน เท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไป 2 รัฐบาลและมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่เมื่อเดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2544 มีการเพิ่มสัดส่วนตัวแทนลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำปิงและภาคเอกชนเข้ามามากขึ้นแต่ประธาน ยังคงเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เหมือนเดิมไม่ว่าคณะกรรมการลุ่มน้ำจะเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไข ของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียหรือไม่ก็ตาม แต่ในระยะ 4 ปี ที่ผ่านมา ทั้งสำนักงาน

คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) ซึ่งแปรสภาพมาเป็นกรมทรัพยากรน้ำในปี 2545 บรรดาที่ปรึกษาของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียทั้งไทยและต่างประเทศและบริษัทที่ปรึกษาที่ สทช. จึงมา ต่างก็มุ่งให้ความสนใจกับการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนที่วางอยู่บน ฐานคิดของการจัดการน้ำในเชิงภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว โดยมีเป้าหมายอยากที่จะให้เป็นองค์กรใน ระดับลุ่มน้ำที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างผู้ใช้น้ำฝ่ายต่างๆ และ กำหนดกติกาการใช้น้ำ การจัดการน้ำร่วมกัน ซึ่งฟังแล้วดูดีเพราะปัญหาความขัดแย้งการใช้น้ำใน ลุ่มน้ำนั้นไม่ใช่ไม่มีอยู่จริง แต่แนวทางที่จะพัฒนาไปข้างหน้า นั้น แม้แต่ตัวคณะกรรมการลุ่มน้ำเอง ก็อาจจะยังไม่รู้เช่นกันเพราะข้อมูลการพัฒนาลุ่มน้ำและทิศทางดำเนินงานขึ้นอยู่กับธนาคารเพื่อ การพัฒนาเอเชียและ สทช.

ทิศทางข้างหน้าของคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนและลุ่มน้ำอื่นๆ นั้นธนาคารเพื่อ การพัฒนาเอเชียได้วางจังหวะก้าวไว้ให้แล้วภายในปี พ.ศ. 2551 จะพัฒนาไปสู่องค์กรลุ่มน้ำหรือ สถาบันที่เป็นอิสระและพัฒนาบทบาทที่สำคัญมากที่สุดไปพร้อมๆ กัน คือ บทบาทในการกำหนด สิทธิการใช้น้ำ การออกใบอนุญาตใช้น้ำ การจัดสรรน้ำ การเก็บค่าธรรมเนียมสิทธิการใช้น้ำและ ใบอนุญาตการใช้น้ำ การถ่ายโอนสิทธิการใช้น้ำ ส่วนบทบาทที่ทำอยู่ในปัจจุบันในด้านการรวบรวม ข้อมูลการใช้น้ำ จัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำหรือเสนอแผนพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นบทบาทที่จะสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีให้กับคณะกรรมการลุ่มน้ำ แต่กว่าจะถึง ปี พ.ศ. 2551 ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียได้ วางจังหวะก้าวเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2546 สทช. ต้องดำเนินการตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำให้ได้ อย่างน้อย 8 ลุ่มน้ำ การพัฒนาฐานข้อมูลการใช้น้ำและทำแผนปฏิบัติการลุ่มน้ำ ซึ่ง สทช. ได้ ว่าจ้างที่ปรึกษามาทำงานและมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างเต็มที่เช่นกัน การพัฒนาบทบาทของ คณะกรรมการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำ

ขั้นที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2546-2549 เป็นระยะของการพัฒนาบทบาทเดิมจากขั้นที่หนึ่ง และคาดว่าจะรัฐบาลจะสามารถตราพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำออกมาบังคับในช่วงนี้ ซึ่ง พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำจะเป็นเครื่องมือของคณะกรรมการลุ่มน้ำ เพื่อดำเนินการทดลองใช้ ระบบการกำหนดสิทธิการใช้น้ำ การออกใบอนุญาตใช้น้ำ การเก็บค่าน้ำ ในพื้นที่โครงการนำร่อง

ขั้นที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2551 ธนาคารพัฒนาเอเชียคาดว่าจะ สทช. จะดำเนินการ แต่งตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำได้ครบ 20 ลุ่มน้ำ (เฉลี่ยปีละ 3 ลุ่มน้ำ) และจะพัฒนาเป็นองค์กรหรือ สถาบันอิสระ มีบทบาทหลักในการทำหน้าที่กำหนดสิทธิการใช้น้ำ ออกใบอนุญาตใช้น้ำ เก็บค่าน้ำ การโอนสิทธิการใช้น้ำ บทบาทอื่นเป็นด้านรองลงไป

ถึงแม้ว่าการดำเนินงานของคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ในด้านหนึ่งได้พยายาม ประชาสัมพันธ์อย่างเต็มที่เพื่อให้สังคมเห็นว่ามีการทำงานเปิดเผย มีกระบวนการมีส่วนร่วมจาก หลายฝ่ายแต่โครงสร้างของคณะกรรมการที่เป็นอยู่ยังเป็น โครงสร้างที่ปิดกั้นการมีส่วนร่วมหรือ การตรวจสอบจากสังคม เพราะการวิจารณ์คณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ก็เสมือนกับไปวิจารณ์ การทำงานของผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ โครงสร้างที่ปิดกั้นนั้นเริ่มตั้งแต่การกำหนดขอบเขตลุ่ม น้ำ โดยใช้ลุ่มน้ำหลัก 25 ลุ่มน้ำ ส่งผลโดยตรงในการจำกัดจำนวนเกษตรกร แทนที่จะแต่งตั้งระดับ ลุ่มน้ำสาขาเป็นหลัก ซึ่งเกษตรกรจะมีส่วนร่วม ได้มากขึ้นและสามารถตรวจสอบได้มากขึ้น แต่เป็น เรื่องที่หน่วยงานราชการไม่ชอบ เพราะต้องตั้งถึง 500 ลุ่มน้ำสาขาไม่สะดวกที่จะต้องไปประชุมทุก ลุ่มน้ำและควบคุมไม่ได้

โครงสร้างที่ปิดกั้นถัดมาคือ การแต่งตั้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน เป็น โครงสร้างของการสั่งการถึง 2 ชั้นตอน คือ ผู้แต่งตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำและภายในคณะกรรมการ ลุ่มน้ำเอง นอกจากนี้วิธีการทำงานของ สทช. ร่วมกับคณะกรรมการลุ่มน้ำ ยังใช้วิธีดั้งเดิมของ หน่วยงานอื่นที่ประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมมาโดยตลอดคือ การจ้างบริษัทที่ ปรึกษามาทำงานให้คณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ซึ่งไม่อาจคาดเดาได้ว่าจริงใจหรือไม่รู้จริงๆ ภายใต้อาณัติเช่นนี้ เสียงของเกษตรกรจากภายนอกก็เสมือนเสียงนกเสียงกาไม่ว่าจะมีข้อเสนอ ให้ทบทวนในเรื่องอะไรก็ตามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 สทช. ยังคงเดินหน้าแต่งตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำ ต่อไปเรื่อยๆ และ พัฒนาบทบาทของคณะกรรมการลุ่มน้ำไปในแนวที่ถูกลวงไว้แล้วอย่างชัดเจน ซึ่ง ได้รับการตอกย้ำอย่างชัดเจนในแผนแม่บทลุ่มน้ำแม่ปิง ในส่วนมาตรการที่ไม่ใช่สิ่งก่อสร้าง คือ การศึกษาเพื่อกำหนดราคาค่าน้ำ ค่าบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมสำหรับการใช้น้ำเพื่อกิจกรรมต่างๆ แผนงานรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนตระหนักถึงความรับผิดชอบในการจ่ายค่าบริการ และการใช้น้ำอย่างถูกวิธี จัดตั้งคณะทำงานในระดับลุ่มน้ำสาขา สร้างกติกาการจัดการน้ำในระดับ โครงการและลุ่มน้ำสาขา ประกาศเขตจัดสรรน้ำโดยสิทธิและจัดทำบัญชีน้ำ การปรับปรุงร่าง พรบ. ทรัพยากรน้ำให้สามารถรองรับการจัดสรรน้ำตามสิทธิและการประยุกต์ใช้การจัดสรรน้ำตามสิทธิ ในพื้นที่น้ำร่อง (ซึ่งธนาคารโลกได้ศึกษาไว้แล้วในพื้นที่น้ำร่องโครงการชลประทานแม่แตงและ โครงการชลประทานแม่ปิงตอนล่าง) ดังนั้นคณะกรรมการลุ่มน้ำที่ถูกแต่งตั้งขึ้น จึงมีไว้เพื่อเก็บค่า น้ำจากผู้ใช้น้ำ (เครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือและองค์กรร่วมจัด, 2546: 15-16)

โดยภาพรวมข้อโต้แย้งของคณะกรรมการเหมืองฝายวังโฮ เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ลุ่มน้ำภาคเหนือ องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสายสิทธิชุมชน เห็นว่าการวางโครงสร้างการ บริหารจัดการน้ำแบบใหม่ โดยกำหนดให้มีการบังคับบัญชาลดหลั่นกันเป็นลำดับชั้น ซึ่งมีได้ คำนี้ถึงบทบาทของท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำอยู่เดิมในหลายลักษณะ

และเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าองค์กรท้องถิ่นมีศักยภาพในการจัดการสูงในระดับหนึ่ง ยังนับเป็นการกำหนดนโยบายจากบนลงล่างอย่างชัดเจน การที่ สทช. ได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน” เมื่อเดือนเมษายน 2542 ให้ทันต่อการวางแผนจัดการลุ่มน้ำตามกรอบวิสัยทัศน์เรื่องน้ำแห่งชาติ แต่เพิ่งจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของสาธารณะในเรื่องการจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าว ร่วมกับคณะกรรมการที่ปรึกษาธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียในเดือนมิถุนายน 2543 และผลักดันข้อเสนอจากธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียให้กลายเป็นข้อเสนอสำหรับการประชุม ทั้งในเรื่องการยอมรับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการลุ่มน้ำปิง การออกกฎหมายน้ำ การยอมรับการจัดเก็บค่าน้ำ ทั้งที่การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นตัวแทนจากหน่วยราชการ และมีกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นตัวแทนประชาชนเข้าร่วมเพียงเล็กน้อยแต่กลับถูกนำมาใช้เพื่อพอกนโยบายของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียให้กลายเป็นของฝ่ายไทยและยังถูกนำมาอ้างว่าเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายน้ำใหม่ การปฏิรูปโครงสร้างการจัดการน้ำแบบใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมศูนย์ในด้านอำนาจในการจัดการทรัพยากร จึงนับว่าสวนกระแสการปฏิรูปการเมืองอย่างยิ่ง ทั้งๆ ที่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่สนับสนุนให้มีการกระจายอำนาจ โดยให้ชุมชนท้องถิ่น ได้มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรและกำหนดวิถีชีวิตของตนเองขึ้นในทุกด้าน และส่งเสริมให้การจัดตั้งองค์กรอิสระและองค์กรกลางขึ้นมาเพื่อตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐ ด้วยเจตจำนงว่าด้วยการเพิ่มบทบาทของภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากร จะช่วยให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมมากขึ้น (มนตรี จันทวงศ์ และเนตรดาว แพทย์กุล, 2543) ทั้งนี้การจัดตั้งกรรมการระดับชาติ ระดับลุ่มน้ำ ระดับลุ่มน้ำย่อยและองค์กรผู้ใช้น้ำว่ายังไม่มีความชัดเจนในการแบ่งขนาดลุ่มน้ำ ใครจะเข้ามาเป็นคณะกรรมการ ต้องรอกฎกระทรวงและต้องตั้งไปตามลำดับ ซึ่งดูเหมือนกระจายการมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรน้ำไปยังชาวบ้านทั้งระบบแต่ความจริงเพียงแค่เปิดให้เข้ามาร่วมจัดสรรน้ำที่มีอยู่ในอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อน เพราะอำนาจในการสร้างเขื่อนยังอยู่ที่กรมชลประทานและกรมทรัพยากรน้ำ (สำนักข่าวประชาธรรม, 2547) นอกจากนั้นองค์ประกอบของคณะกรรมการลุ่มน้ำแห่งชาติไม่มีตัวแทนจากภาคประชาชนเลย ส่วนคณะกรรมการลุ่มน้ำส่วนใหญ่ยังคงมาจากข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ประชาชนที่จะเข้ามาได้เป็นเพียงตัวแทนผู้ใช้น้ำที่มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างเป็นทางการตามกฎหมายแล้วเท่านั้น ส่วนผู้ใช้น้ำที่อยู่นอกระบบหรือไม่ได้จัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างเป็นทางการซึ่งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมได้ เพราะแม้แต่กลุ่มที่เป็นทางการก็ยังคงถูกปิดโอกาสที่มึความคิดเห็นขัดแย้งกับแนวทางการจัดการน้ำของรัฐเพราะกลุ่มผู้ใช้น้ำอาจจะถูกสั่งยุบเลิกได้ หากคณะกรรมการลุ่มน้ำเห็นว่าเป็นอุปสรรคหรือก่อให้เกิดความไม่เหมาะสมกับการอนุรักษ์การพัฒนา การใช้หรือการดำเนินการอื่นใดเกี่ยวกับ

ทรัพยากรน้ำของรัฐ นอกจากนี้อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการลุ่มน้ำก็มีอำนาจเพียงเสนอแนะ ให้
 ความคิดเห็น ให้คำปรึกษา การจัดแผนป้องกันน้ำท่วมและการพิจารณาจัดสรรน้ำ แต่ไม่มีอำนาจใน
 การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐที่จะเกิดขึ้นในลุ่มน้ำนั้นๆ ทั้งๆ ที่ผ่านมาการ
 พัฒนาแหล่งน้ำของรัฐ ได้สร้างปัญหาทั้งทางด้านผลกระทบ ปัญหาความล้มเหลวและสร้างความ
 ขัดแย้งในสังคมมาโดยตลอด (กลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ, 2546)

ในเรื่องการจัดตั้งคณะกรรมการน้ำแห่งชาติโดยเฉพาะสัดส่วนของคณะกรรมการและ
 การวางฐานคิดเรื่องการจัดน้ำอยู่บนพื้นฐานของ 25 ลุ่มน้ำเป็นหลัก ซึ่งสัดส่วนของคณะกรรมการ
 ลุ่มน้ำขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ เนื่องจากไปรวมศูนย์อยู่ที่ผู้มีคุณวุฒิ
 ทางวิชาการซึ่งไม่ได้เป็นชาวบ้านหรือเกษตรกร ดังที่กลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือซึ่งขัดแย้งกับ
 ฝ่ายที่เสนอแนวคิดเรื่องกำหนดองค์กรในการบริหารจัดการน้ำในระดับประเทศของรัฐ ซึ่งที่
 ผ่านมาได้ให้มีการจัดตั้งองค์กรในการบริหารจัดการน้ำที่สำคัญ 2 ระดับ คือ คณะกรรมการ
 ทรัพยากรน้ำแห่งชาติและคณะกรรมการลุ่มน้ำ ซึ่งองค์กรใน 2 ระดับนี้ถูกวิพากษ์ว่าภาคประชาชน
 เข้าไปมีส่วนร่วมน้อยมาก ถึงแม้ว่าคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติจะเป็นองค์กรระดับชาติที่มี
 บทบาทในการกำหนดนโยบายน้ำของประเทศ มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานและองค์ประกอบ
 ทั้งหมดจากข้าราชการระดับสูงในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องโดยไม่มีตัวแทนจากประชาชน
 แม้แต่ตำแหน่งเดียว แต่อำนาจหน้าที่ที่เน้นหนักไปในด้านการเสนอแนะ ให้คำปรึกษาการติดตาม
 และรวบรวมข้อมูล รวมทั้งการกำกับดูแลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการลุ่มน้ำและหน่วยงาน
 ของรัฐเป็นหลัก ไม่ใช่อำนาจตัดสินใจและชี้ขาด ฉะนั้นในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่ปฏิบัติตามมติ
 ของคณะกรรมการลุ่มน้ำและคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ อำนาจชี้ขาดจึงยังคงเป็นอำนาจ
 ของคณะรัฐมนตรี

ในความเห็นของนักวิชาการสายสิทธิชุมชนจึงเห็นว่าจัดการน้ำของรัฐบาลไทยไม่มี
 อะไรใหม่แม้พยายามใช้คำว่า “บูรณาการ” หรือ “ธรรมาภิบาล” เข้ามาเป็นสีสรรและสร้างความ
 ศักดิ์สิทธิ์ก็ตาม แต่ยังคงใช้วิธีการแบบการตลาดเข้ามาใช้เห็น ได้ชัดจากการทำให้น้ำกลายเป็นสินค้า
 ต้องมีผู้เป็นเจ้าของเพื่อให้การถ่ายโอนไปตามกลไกตลาด นั่นทำให้รัฐละเลยการมีส่วนร่วมของ
 ประชาชนและความสัมพันธ์ระหว่างลุ่มน้ำที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ข้อสังเกตคือ การใช้คำว่า “ลุ่มน้ำ”
 ทำให้รู้สึกว่ามีใครเป็นผู้มีส่วนได้เสียและมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำแต่ปัญหาคือ คำว่า “ลุ่มน้ำ” ไม่ได้
 เป็นขอบเขตที่ชัดเจน จึงเป็นการละเลยประชาชนตามลุ่มน้ำต่างๆ การจัดการแบบบูรณาการพยายาม
 เอะระบบนี้มาใช้ ทำให้ระบบตลาดเข้ามาและบริษัทข้ามชาติเข้ามา เบื้องหลังของคำว่าลุ่มน้ำก็คือ
 เพื่อให้รู้ว่า ใครเป็นเจ้าของจะได้มีการถ่ายโอนไป (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2546: จุดประกาย1-2) และรัฐ
 พยายามจะนำเอาทรัพยากรน้ำมาบริหารจัดการด้วยตนเอง ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แม้จะมีการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาชนในแต่ละภาคก็ตามแต่ก็ไม่ใช่เป็นการมีส่วนร่วมจากประชาชนอย่างแท้จริง รัฐจะเอากฎหมายรูปแบบเดียวไปใช้ทั่วประเทศไม่ได้ต้องมองน้ำเป็นทรัพยากรสาธารณะไม่ใช่เป็นของรัฐแล้วให้รัฐจัดการ (กรุงเทพธุรกิจ, 2547: 18)

ในสถานการณ์ของการข้อย่อยช่วงชิงความชอบธรรมในการซื้อได้เถียงเกี่ยวกับการรวมศูนย์และการกระจายอำนาจในการจัดการน้ำ ตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮและตัวแทนสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือก็ได้ยื่นหนังสือถึงคณะกรรมการทรัพยากรน้ำซึ่งเดินทางมาติดตามการดำเนินงานของคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้างเพื่อให้มีการทบทวนเรื่อง ร่าง พรบ. น้ำ บทบาทและสถานภาพของคณะกรรมการน้ำแห่งชาติ (17 กันยายน 2544) รวมถึงการขอให้มีการชะลอโครงการจัดทำรอบและประสานการบริหารจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยา (18 กันยายน 2544) ในปี พ.ศ. 2544 ตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮ สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ องค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือและคณะทำงานติดตามผลกระทบโครงการความช่วยเหลือของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียจัดสัมมนาเรื่อง “นโยบายน้ำแห่งชาติ จะเอาอย่างไรกับเกษตรกร” (2544) มีประเด็นอยู่ที่การวิเคราะห์นโยบายน้ำแห่งชาติซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เป็นผลมาจากเงื่อนไขการกู้เงินธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียที่จะส่งผลกระทบต่อคนจนโดยส่วนใหญ่ ในปีเดียวกัน โครงการวิจัยการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง (2544) พิสูจน์ข้อโต้แย้งและประเด็นถกเถียงเรื่องความขัดแย้งในการจัดการน้ำว่าสามารถจัดการได้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนที่เกี่ยวข้องโดยตรงในลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นบทพิสูจน์ว่าการจัดการน้ำที่ดีไม่จำเป็นต้องอาศัยนโยบายชาติหรือการรวมศูนย์การจัดการจากรัฐ จากโครงการวิจัยนี้ทำให้วิธีคิดเรื่องการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมภาคประชาชนมีผลให้เกิดการยอมรับจากรัฐและหน่วยราชการในท้องถิ่นมากขึ้น แม้ในภาพรวมของประเทศรัฐยังใช้กระบวนการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมเป็นเพียงรูปแบบที่ยังไม่เกิดผลในทางปฏิบัติก็ตาม ทั้งนี้ต่อมาได้เชิญนิธิ เอียวศรีวงศ์ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ได้ปาฐกถาเรื่อง ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่เชียงใหม่ (2546) โดยนิธิได้ชี้ประเด็นให้รัฐรับรองสิทธิและเรียนรู้จากองค์ความรู้ของชาวบ้านในการจัดการน้ำอันเป็นผลมาจากความสำเร็จของโครงการตัวอย่างการศึกษาการจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำของชาวบ้านนั้นมิได้มีความมุ่งหมายแต่เพียงการได้มาซึ่งแหล่งน้ำซึ่งเป็นฐานทรัพยากรสำคัญเท่านั้นแต่ยังเป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้รับการยอมรับในคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำอีกด้วย (Moor 1992 อ้างในชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2543) ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ยังมีงานศึกษาที่มาจากนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเสนอประเด็นเรื่องการกระจายอำนาจและให้รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนการจัดการน้ำของภาคประชาชนในช่วงนี้ได้แก่ งานศึกษา พัฒนาการของรูปแบบกลุ่มเหมืองฝายในเขต

ลุ่มน้ำวาง (อัมพร ไชโย, 2545) เสนอให้รัฐสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำของกลุ่มเหมืองฝาย และเครือข่ายลุ่มน้ำ

ถึงแม้ว่าจะมีงานศึกษาที่วิพากษ์เรื่องการรวมศูนย์ของภาครัฐมากมาย แต่ด้วยเหตุผลที่รัฐบาลเป็นหนึ่งองค์กรระหว่างประเทศอย่างธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย ซึ่งใช้รัฐเป็นตัวกลางในการยึดอำนาจการจัดการทรัพยากรมาจากมือชาวบ้านและไม่สามารถที่จะทำตามข้อเสนอของนักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสายสิทธิชุมชนได้ทั้งหมดเนื่องจากรัฐคอยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าหน้าที่จากต่างประเทศไปแล้ว ส่งผลให้ต่อมารัฐบาลไทยจำเป็นต้องปฏิรูปราชการและตั้งกรมทรัพยากรน้ำ (2546) และได้ว่าจ้าง ดร. อำนาจ วงศ์บัณฑิต ยกร่างกฎหมายน้ำผ่าน “โครงการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและจัดทำร่างพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ” (2546) ทั้งนี้ ความพยายามในการปรับแก้กฎหมายเดิมและการยกร่างกฎหมายน้ำใหม่ดังกล่าวปัจจุบันกลายเป็นคำถามในสังคมว่า กฎหมายดังกล่าวรับใช้ใคร ต่อมารัฐได้จัดทำ “โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง (2546) หลังจากนั้นมีการจัดประชุมรัฐมนตรีของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งที่ 1 เรื่อง “การบริหารจัดการน้ำในภูมิภาค” จังหวัดเชียงใหม่ (2546) 13-16 พฤศจิกายน 2546 ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแก่สื่อมวลชนเพื่อสร้างความชอบธรรมและให้ข้อมูลแก่สื่อมวลชนเพื่อประชาสัมพันธ์วิถีคิด และนโยบายการจัดการน้ำของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย 17-21 พฤศจิกายน 2546 การประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้อาณัติของคณะมนตรีความร่วมมือด้านน้ำโลก เรื่อง “น้ำในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดยการสนับสนุนของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย

การปะทะและโต้เถียงเพื่อแสดงความเห็นจากองค์กรภาคประชาชนยังดำเนินอย่างต่อเนื่อง โดยในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2546 มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติร่วมกับนักวิชาการและเครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำทั่วประเทศได้จัดประชุมเรื่อง “หลักการจัดการน้ำ” ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร ห้องประชุมสุจิตรา มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม โดยมีประเด็นที่ต้องการโต้เถียงกับการจัดการน้ำของภาครัฐคือ 1) การเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการทบทวน โครงการที่ยังไม่ได้ก่อสร้างไม่ว่าจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก 2) เรียกร้องให้มีการพิชชผลกระทบบจากโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว เช่น ปัญหาดินเค็ม จากโครงการโงง ซี มูล ในภาคอีสาน การเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการจัดสรรน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำในระบบชลประทาน ว่าใครควรจะได้รับน้ำก่อน-หลัง ซึ่งที่ผ่านมากษัตริกรจะอยู่ในลำดับสุดท้ายของการจัดสรรน้ำในเกือบทุกโครงการ โดยเฉพาะในฤดูแล้ง 3) การเคลื่อนไหวให้มีการทบทวนนโยบายน้ำแห่งชาติ ซึ่งออกมาเมื่อตุลาคม 2543 ตามเงื่อนไขของธนาคารพัฒนาเอเชีย มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในสมัยรัฐบาลชวน จนถึงรัฐบาลทักษิณ และ 4) ข้อถกเถียงเรื่องร่างกฎหมายทรัพยากรน้ำ เดิมหน่วยงานที่

เสนอคือสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นกรมทรัพยากรน้ำ ขึ้นกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต่อมา 20 พฤศจิกายน 2546 คณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮได้เข้าร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือจัดเวทีคู่ขนานกับการประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้วามร่วมมือด้านน้ำโลก เพื่อเรียกร้องให้มีแนวร่วมและนำเสนอความต้องการในการจัดการน้ำภาคประชาชนทั้งในระดับพื้นที่ ระดับลุ่มน้ำและการยกร่างกฎหมายในระดับประเทศ รวมทั้งการยื่นหนังสือเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการน้ำแบบบูรณาการ การเรียกร้องให้มีการทบทวนแผนการก่อสร้างเขื่อนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการออกกฎหมายน้ำ (21 พฤศจิกายน 2546) และนอกจากนั้นยังได้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือผลิตเอกสารเอกสารเผยแพร่ เรื่อง ทางเลือกใหม่การจัดการน้ำภาคประชาชน (25-26 มีนาคม 2546) ประกอบการสัมมนา “การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงอย่างยั่งยืน” เพื่อเสนอต่อรัฐและสาธารณชนในประเด็นที่เรียกร้องให้รัฐใช้หน่วยทางวัฒนธรรมในการจัดการน้ำ รวมทั้งต้องพิจารณาเรื่องสิทธิเชิงซ้อนและการบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำขนาดเล็กโดยเสนอให้มืองค์กำกับอิสระเพื่อระงับข้อขัดแย้งกรณีปัญหาที่เกิดจากการจัดการน้ำ นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการนำเสนอวิธีคิดเรื่องการจัดทำกฎหมายน้ำ จากเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชน อัน ได้แก่ กฎหมายน้ำที่ควรจะเป็น (ศยามล ไกรยูรวงศ์, 2546) โลกไม่ได้ขาดแคลนน้ำแต่ขาดการจัดการที่ดี (อาทิตย์ ชาราคำ, 2547) เดือนต่อมา (มีนาคม 2546) กลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ ได้ออกหนังสือ 2 เล่ม คือ วิเคราะห์ร่างกฎหมายชลประทาน และ วิเคราะห์ร่างกฎหมายน้ำ เพื่อวิพากษ์และโต้แย้งการจัดการน้ำกับภาครัฐ ในประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิในน้ำ การเก็บค่าน้ำ และการรวมศูนย์การจัดการน้ำ ทางด้านเครือข่ายภาคประชาชนอย่างสมัชชาคนจนและองค์กรพันธมิตรได้ออกมาเคลื่อนไหวโดยในวันที่ 13 พฤษภาคม 2547 เครือข่ายประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน สมัชชาคนจน และองค์กรพันธมิตร ได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีและเปิดแถลงข่าวภายหลังการเสวนา “ความเห็นภาคประชาสังคมต่อแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ” โดยมีประเด็นเรียกร้องในเรื่องสิทธิในน้ำกับการกระจายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการน้ำ วันที่ 27-28 กรกฎาคม 2547 ตัวแทนคณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮ ได้เข้าร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือได้จัดสัมมนาเรื่อง การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติน้ำ โดยมีประเด็นอยู่ที่การวิพากษ์การรวมศูนย์การจัดการน้ำของรัฐและขอเรียกร้องในการกระจายอำนาจในการจัดการน้ำสู่ชุมชน ต่อมาคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้างและสถาบันเพื่อสิทธิชุมชนได้จัดให้มีการเสวนาเรื่อง อำนาจชุมชนท้องถิ่นกับสิทธิการจัดการน้ำที่สร้างการแบ่งปันอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน (7 สิงหาคม 2547) นอกจากนี้สภาผู้รู้ภาคเหนือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้จัดเวทีว่าด้วยเรื่อง น้ำ (27 กันยายน 2545) เพื่อวิพากษ์นโยบายรัฐ

และทิศทางการจัดการน้ำของรัฐที่ยังคงเน้นเรื่องการสร้างเขื่อน การนำเสนอข้อเรียกร้องเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ และข้อเสนอให้มีการพิจารณาการรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำ ด้วยระบบเหมืองฝาย

ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้เครือข่ายสาขานโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ สถาบันวิจัยน้ำ ระบบสาธารณสุข ได้ดำเนินการรวบรวมข้อปัญหา ข้อกังวล เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำจากทุก ภาคของประเทศจนได้ชุดข้อมูลที่สังเคราะห์จากเวทีสัมมนา การประชุมจากภาคนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนและองค์กรภาคประชาชน และได้นำชุดข้อมูลที่รวบรวมไปนำเสนอผ่านการ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “นโยบายน้ำ การจัดการคนกับน้ำยุคปฏิรูป” (2547) ขึ้น ในวันที่ 9 มกราคม 2547 ขึ้นโดยวิพากษ์รัฐว่าเดิมนั้นภาครัฐเน้นการจัดการน้ำเพื่อน้ำแต่ให้ความสำคัญน้อย กับการจัดการน้ำเพื่อคนการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้เชิญผู้นำในตำแหน่งสำคัญทาง ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและผู้สื่อข่าวเข้าร่วมการประชุม โดยได้ข้อสรุป คือ

ในภาพรวมไม่มีการค้ำแรง พรบ.น้ำ แต่คณะกรรมการหรือองค์กรที่ร่างกฎหมายนี้ต้อง กระทำด้วยความละเอียดรอบคอบโดยสาระร่างกฎหมายนี้ จะต้องคำนึงถึงความแตกต่างด้านภูมิ นิเวศ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในระบบลุ่มน้ำต่างๆ เน้นการจัดการน้ำที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตคน จาริต ประเพณี พิธี ทรัพยากรสัตว์น้ำต่างๆ กฎหมายที่ออกมาจะต้องเป็นธรรมและควรเป็นกฎหมายที่ กำหนดกฎเกณฑ์ที่กว้างๆ ยืดหยุ่น ไม่มีข้อกำหนดตายตัว ให้ประชาชนมีส่วนร่วมร่างกฎหมายและ สาระกฎหมายควรมีเนื้อหาระบุให้องค์กรอิสระตรวจสอบองค์กรการจัดการน้ำ ถ้าจะมีการจัดตั้งขึ้น ตามร่างกฎหมายนี้ กฎหมายใหม่ควรกำหนดน้ำเป็นสมบัติสาธารณะและการจัดการนั้นควรตั้งอยู่ใน มิติเชิงซ้อนเพื่อความเป็นธรรมของสังคม

สำหรับเรื่องคณะกรรมการลุ่มน้ำที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการมีคณะอนุกรรมการ ลุ่มน้ำแต่เป็นห่วงความทับซ้อนเชิงโครงสร้างระหว่างอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บริหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โครงสร้างเชิงอำนาจนี้ต้องการพัฒนาให้เกิดความกระจ่างชัดและควร มีการประสานงานแนวขวางเพราะองค์กรท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดชุมชนจะมีบทบาทมากขึ้นในอนาคต รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแก่คณะกรรมการเหล่านี้ สัดส่วนจำนวนและคุณลักษณะ ของกรรมการของคณะอนุกรรมการลุ่มน้ำยังคงเป็นปัญหา ต้องมีระบบการสรรหาและคัดเลือก บุคคลที่เป็นตัวแทนจริงๆ รวมทั้งรัฐต้องมีนโยบายสร้างความเข้มแข็งแก่คณะกรรมการเหล่านี้ด้วย ทิศทางการบริหารงานของคณะกรรมการควรยึดวัฒนธรรมไทยที่เป็นสังคมแบ่งปัน ไม่ควรคำนึง แต่เฉพาะมูลค่าแต่ควรคำนึงถึงมิติเชิงคุณค่าของน้ำของวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นด้วย

ส่วนวิธีคิดของภาครัฐเรื่องการแบ่งลุ่มน้ำออกเป็น 25 ลุ่มน้ำ ที่ประชุมเห็นว่ายังเป็น ปัญหาโดยเฉพาะปัญหาในลุ่มน้ำย่อย ลุ่มน้ำสาขามีความแตกต่างกันมากโดยเฉพาะในลุ่มน้ำย่อย

การแยกตามเขตการปกครองเป็นลุ่มน้ำ อำเภอ ตำบล อาจไม่ใช่คำตอบที่ตรงกับปัญหาแต่อาจสร้างปัญหาใหม่ตามมาในระยะยาวเพราะที่จริงควรเป็นไปตามระบบนิเวศ และที่ประชุมยังมีข้อเสนอให้รัฐบาลสร้างความเข้มแข็งด้านสารสนเทศลุ่มน้ำให้คณะกรรมการลุ่มน้ำเพื่อประกอบการตัดสินใจ ทั้งนี้ผู้จัดการประชุมโดยเครือข่ายสาขานโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขหวังว่าชุดความรู้และแนวทางข้อเสนอเรื่องนโยบายการจัดการน้ำที่ได้จากการประชุมจะช่วยให้หน่วยงานภาครัฐสามารถนำไปใช้ประกอบเป็นข้อมูลเพื่อการพัฒนาโยบายน้ำ ทั้งในปัจจุบัน (2547) และในอนาคตที่สะท้อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ประชาชนมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความเป็นธรรมและสันติสุขในสังคมไทย

นอกจากนั้นข้อโต้แย้งแนวคิดเรื่อง 25 ลุ่มน้ำยังจัดวางอยู่ในลักษณะที่ทางวิชาการเรียกกระบวนการในการสร้างภาพแทนความจริงของการใช้แผนที่เนื่องจากบริบทของปัญหาในการจัดการจัดทรัพยากรธรรมชาติของภาครัฐเป็นวิธีการที่หยาบ มีลักษณะของการรวมศูนย์และกระทำการจัดแบ่งชั้นและปริมาณลุ่มน้ำบนแผนที่ซึ่งมาจากภาพถ่ายทางอากาศ โดยไม่สนใจสภาพวิถีชีวิตชุมชนและสังคมตามที่เป็นจริง (สุชาวัลย์ เสดียรไทย, 2538) นอกจากนี้แผนที่ 25 ลุ่มน้ำยังก่อให้เกิดการบิดเบือนความหมายของลุ่มน้ำในทางสังคมวัฒนธรรมเนื่องจากการใช้แผนที่ในการกำหนดเขตแดนนั้นซึ่งเป็นวิธีคิดทางการจัดแบ่งเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ล้วนๆ นั้นเป็นกรรมวิธีสถาปนาอำนาจเหนือการจัดการพื้นที่และเป็นการนิยามความจริงว่าจะไร้อยู่ตรงไหน ปริมาณเท่าใดแผนที่จึงเป็นเทคโนโลยีที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรน้ำชนิดหนึ่งเพราะถูกสถาปนาโดยรัฐ (ธงชัย วินิจกุล, 2530) ทั้งนี้เพื่อเบียดขับความหมายของการจัดการน้ำตามภูมินิเวศน์วัฒนธรรมลุ่มน้ำตามลักษณะพลวัตของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

ผลของวิวาทะในเรื่องการรวมศูนย์และการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการน้ำนำไปสู่กระบวนการในการตรวจสอบวิธีคิดของภาครัฐอย่างกว้างขวางทั้งจากงานวิจัย บทความและการจัดเวทีนำไปสู่กระบวนการคิดใหม่ในเรื่องการจัดการน้ำที่วางอยู่บนข้อทักท้วงของชาวบ้านว่าภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นของเดิมที่ได้อยู่แล้วในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งนี้รัฐจะต้องลงไปให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณและเทคโนโลยีที่ชาวบ้านสามารถจัดการได้ อย่างไรก็ตามกลุ่มสนับสนุนเรื่องแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมแก่ประชาชนยืนยันว่าการให้อำนาจในการจัดการทรัพยากรแก่ชุมชนจะทำให้ชุมชนมีพลังและมีส่วนร่วมที่สำคัญต่อการและการดูแลรักษาทรัพยากรตามจารีตประเพณีของท้องถิ่น สิทธิตามหลักการประชาธิปไตยและการได้รับสิทธิในทรัพยากรเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเศรษฐกิจที่คำนึงถึงทรัพยากร การสร้างหลักประกันให้แก่วิถีชีวิตที่ยั่งยืน ให้แต่ละบุคคลหรือครอบครัวสามารถจะตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้อย่างมีศักดิ์ศรีแต่ไม่ทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติจะต้องอาศัยนโยบายที่ให้ความสำคัญแก่

ประชาธิปไตย ความเท่าเทียมและการดูแลสิ่งแวดล้อมเหนือความเจริญทางเศรษฐกิจแบบเงินตรา (วูล์ฟกัง ซาคส์, 2546: 46) อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนชั้นนำในเมืองกับชาวบ้านยากจนที่อยู่ชายขอบทำให้เกิดอคติหรือการมีความคิดที่ผิดๆ เกี่ยวกับสาเหตุปัญหาของการจัดการน้ำ กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาน้ำขาดแคลนในภาคเมืองและอุตสาหกรรมก็มักจะมองหากันที่รับผิดชอบต่อปัญหาว่าเกิดจากการคนอื่นๆ ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมทำให้ส่งผลต่อความขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง เช่น คนชนบทที่อยู่ต้นน้ำ ชาวเขาทำลายป่า เกษตรกรใช้น้ำฟุ่มเฟือย ฯลฯ ดังนั้นคำอธิบายถึงสาเหตุของปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง การตกตะกอนทับถมบริเวณท้องน้ำและท้ายเขื่อน รวมถึงการขาดแคลนพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจจึงเป็นการบอกเล่าว่ามีต้นเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่าของชาวบ้านและการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขา โดยไม่ได้มองว่าสาเหตุของปัญหาการจัดการน้ำดังกล่าวมาจากการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรของรัฐหรือการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือยของภาคเมือง อย่างไรก็ตามผู้คนบริเวณศูนย์กลางเหล่านี้ไม่สนใจความจริงในเรื่องนี้แต่อยู่ที่ว่าต้องการให้ความจริงเป็นอย่างไร (Enters 1995 อ้างในชูศักดิ์ วิทยาคัก, 2543) ดังนั้นผลจากการศึกษาวิจัยหรือข้อโต้แย้งที่คัดค้านกับคำบอกเล่าข้างต้น (counter narrative) จึงไม่ได้รับความสำคัญหรือเป็นสิ่งที่ขสเรียกว่าเป็นการหายไปกับ “ความเงียบ” และบรรยากาศของการเติบโตของความโง่เงาในการจัดการทรัพยากรในสังคมไทย (ยศ สันตสมบัติ, 2541) ถึงแม้ว่าเครือข่ายชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือที่ทำงานกระจายอยู่ตามลุ่มน้ำย่อยจะถูกมองว่าสามารถลุกขึ้นมารวมตัวกันได้ถึงกับอำนาจครอบงำของรัฐทุนและตลาด ในรูปของประชาสังคมหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่แต่ความเคลื่อนไหวของพวกเขาก็ต้องค่อยเป็นค่อยไป ใช้เวลาและไม่แน่ว่าจะประสบความสำเร็จเสมอไป (ไพโรจน์ กงวิศักดิ์, 2543) เพราะถึงแม้ว่าพวกเขาจะเลือก *ภูมิปัญญาชาวบ้าน* มาตีความ ผลิตซ้ำเพื่อต่อรองและสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง แต่ผู้มีอำนาจรัฐและชนาการต่างชาติก็ยังเป็นศูนย์กลางในการเขียนนโยบาย การคุมงบประมาณ ผลักดันทิศทางการบริหารจัดการ ผู้เชี่ยวชาญและกุมความรู้ทางเทคโนโลยีอันเป็นเครื่องมือทางอำนาจในวาทกรรมการพัฒนาทำให้การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ในการกระจายอำนาจจัดการน้ำเป็นไปอย่างเชื่องช้าและยากเย็นแม้ว่าจะประสบความสำเร็จในบางพื้นที่ก็ตาม

5.3 ควรเก็บค่าน้ำภาคเกษตรหรือไม่?

ข้อถกเถียงของชาวบ้านลุ่มน้ำเชิงดาวผู้ใช้น้ำจากเหมืองฝายวังไฮได้เผชิญกับบริบทสำคัญนั่นคือบริบท “ทุนนิยมทำทุกอย่างให้เป็นสินค้า” (อิมมานูเอล 1983 อ้างใน เกษียร, 2543) รวมถึง “น้ำ” ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังจะถูกทำให้กลายเป็นสินค้าเพื่อการบริโภค เชื่อมโยง

กับข้อถกเถียงเรื่องสิทธิและอำนาจในการจัดการน้ำก่อให้เกิดประเด็นคำถามที่นำไปสู่ข้อถกเถียงที่จะส่งผลกระทบต่อชาวนา/เกษตรกรซึ่งเป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องใช้น้ำในปริมาณมากแต่ไม่สามารถจัดการน้ำตามเงื่อนไขใหม่ได้อย่างเป็นธรรมนั่นคือ ข้อถกเถียงเรื่องควรเก็บค่าน้ำจากภาคเกษตรหรือไม่? เกิดจากการที่รัฐขยายอำนาจเข้าช่วงชิงการจัดการทรัพยากรจนเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรในหลายพื้นที่นั้นส่งผลให้เกิดการแสวงหามาตรการในการควบคุมน้ำแบบรวมศูนย์เหมือนกับความพยายามในการจัดการป่าและที่ดินมาก่อนหน้านี้เพื่อรองรับการเติบโตของระบบทุนนิยม และด้วยอิทธิพลของเงื่อนไขเงินกู้จากต่างประเทศ ทำให้รัฐไทยมีแนวความคิดในการจัดเก็บค่าน้ำจากภาคเกษตรซึ่งเป็นปรากฏการณ์อันเป็นสัญลักษณ์ของการหลอมรวมกับระบบทุนนิยมโลกที่ใช้รัฐเป็นตัวผ่าน แนวคิดเรื่องค่าน้ำจึงเป็นเงื่อนไขเงินกู้ที่มาจากภายนอก ในที่นี้การแทรกแซงของกลไกตลาดก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ระบบทรัพยากรร่วมของชุมชนกลายเป็นทรัพยากรเสรีหรือกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างในเชิงเศรษฐกิจและชุมชน จนทำให้กลไกของชุมชนในการจัดการทรัพยากรไม่สามารถทำงานได้ เนื่องจากการรุกรานของกลไกตลาดจะสัมพันธ์กับการรุกรานของนโยบายรัฐที่ได้รับอิทธิพลจากองค์กรทุนระหว่างประเทศ ซึ่งมีกลไกสำคัญคือ การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และทรัพยากร ดังจะเห็นได้จากแผนการปรับโครงสร้างของไอเอ็มเอฟ ธนาคารโลกและธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียซึ่งเป็นเงื่อนไขเงินกู้ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นแนวคิดหลัก 3 ประการที่สำคัญคือ 1) การเปิดเสรีการค้า การเงินและการลงทุน (liberalization) 2) การลดบทบาทของรัฐในการควบคุมกลไกตลาดและภาคเอกชน (Deregularization) และ 3) การแปรรูปถ่ายโอนกิจการและทรัพย์สินสาธารณะสู่เอกชน (Privatization) และรัฐก็มีแนวโน้มที่จะดำเนินการตามแนวทางที่องค์กรข้ามชาติเหล่านี้กำกับอันทำให้กระบวนการในการระดมความเห็นจากประชาชนกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย (ประภาส ปิ่นตบแต่งและคณะ, 2545)

วิธีคิดเรื่องการเก็บค่าน้ำของชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของวิธีคิดเรื่องการซื้อขายแลกเปลี่ยน “มรดกน้ำ” ทางการตลาด แต่วางอยู่บนหลักการสำคัญคือวิธีคิดเรื่อง “การหอม” หรือ “การเก็บค่าบำรุงเหมืองฝาย” ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษามีความแตกต่างจากวิธีคิดของรัฐและนักเศรษฐศาสตร์เรื่อง “การเก็บเงินและการจ่ายเงินค่าน้ำ” อย่างมีนัยสำคัญเนื่องจากวิธีคิดเรื่องค่าตอบแทน ค่าใช้จ่ายของผู้ใช้น้ำเรื่องในระบบเหมืองฝายวังโฮมีหลากหลายรูปแบบและวิธีการโดยยึดหยุ่นได้ตามความจำเป็น ได้แก่ การหอมเงิน การหอมแรง และการหอมวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้จากธรรมชาติในท้องถิ่นและตามศักยภาพด้านกำลังทรัพย์ของคนในท้องถิ่น เช่น ใครมีรถยนต์ก็เอารถยนต์มาช่วยขนหิน ขนไม้ ขนกระสอบทราย โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเป็นต้น จนกว่าวัตถุประสงค์ในของกิจกรรมแต่ละอย่างที่เกี่ยวกับเหมืองฝายนั้นจะลุล่วง ซึ่งได้แก่

1) ค่าน้ำยก ผู้ใช้น้ำที่เป็นเจ้าของนาและเป็นสมาชิกเหมืองฝายไชยะต้องแจ้งการครอบครองพื้นที่นาว่ามีกี่ไร่ เพื่อจะได้นำตัวเลขดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการคำนวณแรงงานในการส่งแรงงานมาร่วมกิจกรรมล่องเหมืองตีฝายและซ่อมแซมเหมืองฝายประจำปี โดยผู้ที่มีนา 1-10 ไร่ จะต้องส่งแรงงานมาทำงาน 1 คน หรือภาษาพื้นเมืองเรียกว่า 1 แรง ผู้ที่มีนา 10 ไร่ขึ้นไปส่งแรงงานมาทำงาน 2 คน โดยแก่เหมืองแก่ฝายจะได้รับการยกเว้น ถ้าผู้ใช้น้ำผู้ใดขาดโดยไม่ส่งแรงงานไปทำงานแทนจะต้องถูกปรับเป็นเงิน 150 บาท ผู้ใช้น้ำที่ไม่สามารถไปทำงานฝายได้นั้นสามารถฝากงานฝายให้แก่คณะกรรมการเหมืองฝายหรือกำนัน ซึ่งจะสามารถรับได้ไม่เกินคนละ 20 ไร่ รวมปริมาณที่ดินของตนเองโดยเอาเงินมาจ่ายแทนแรงงานไร่ละ 200 บาท หรือว่าจ้างคนอื่นมาทำการแทนได้

2) ผู้ใช้น้ำต้องออมเงินบำรุงเหมืองฝาย ไร่ละ 20 บาท ต่อปี ส่วนเงินค่าทำพิธีกรรมเลี้ยงผีฝายประจำปี เก็บไร่ละ 10 บาท ต่อปี ถ้าผู้ใช้น้ำไม่ให้ความร่วมมือในการไปทำงานฝาย คณะกรรมการเหมืองฝายสามารถขสิทธิ์ในการใช้น้ำของผู้ใช้น้ำผู้นั้นได้

3) ผู้ใช้น้ำต้องออมวัสดุและอุปกรณ์ในการซ่อมแซมเหมืองฝาย หลักเสาที่จะนำมาตอกฝายนั้นผู้ใช้น้ำจะต้องนำมาเอง โดยกำหนดไว้ดังนี้ หลักสั้น ไร่ละ 20 เล่ม หลัก 2 คอก แรงละ 10 เล่ม หลัก 3 คอก แรงละ 5 เล่ม หลัก 8 คอก แรงละ 8 เล่ม

วิธีคิดเรื่องการออมจึงวางอยู่บนพื้นฐานของการเอาใจมารวมกันและลงแรงในการจัดการเหมืองฝายเพื่อประโยชน์ในการจัดสรรน้ำ การออมยังเป็นการแสดงความผูกพันถึงการแสดงออกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน วิธีคิดเรื่องการออมไม่ใช่เรื่องซื้อขายแต่เป็นเรื่องของการลงขันเพื่อใช้ประโยชน์จากเหมืองฝายร่วมกันเพราะฉะนั้นเมื่อจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินทุกคนต้องออมเท่าๆ กัน เมื่อต้องการแรงงานทุกคนต้องมาช่วยทำงานและเมื่อต้องการวัสดุสิ่งใดที่จำเป็นต่อการจัดการเหมืองฝายทุกคนเอาสิ่งของเหล่านั้นมาออมกัน

วิธีคิดของชาวบ้านลุ่มน้ำเชิงดาวจึงขัดแย้งกับข้อมูลจากคณะทำงานติดตามผลกระทบจากโครงการเงินกู้ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียพบว่าภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศไทยระหว่างปี 2540-2541 รัฐบาลไทยได้ตัดสินใจแก้ปัญหาโดยกู้เงินจากไอเอ็มเอฟ จำนวน 636,400 ล้านบาท ในเวลาไม่นาน ประเทศไทยก็ต้องกู้เงินจากธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียอีกกระลอกหนึ่ง ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียได้อนุมัติวงเงินกู้แก่ประเทศไทยภายใต้แผนเงินกู้ของไอเอ็มเอฟ เป็นจำนวนเงิน 44,400 ล้านบาท ขณะที่รัฐบาลไทยมองธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียไม่ต่างจากไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกก็คืออศวินขี่ม้าขาวที่เข้ามาช่วยอุ้มชูประเทศไทยให้รอดพ้นจาก “วิกฤติเศรษฐกิจ” แต่ในความเป็นจริงเงินกู้ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 8 สูงที่สุดในบรรดาเงินกู้ที่ประเทศไทยเคยกู้ รวมทั้ง “เงินใจ” ที่ประเทศไทยต้องปฏิบัติตาม ภายใต้

ชื่อโครงการที่คิดว่า “แผนความช่วยเหลือประเทศ” มีหลักการคือ 1) รัฐจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี โดยพึ่งพาเงินทุนต่างประเทศ และถูกควบคุมโดยกลไกตลาดระดับโลก 2) รัฐจะต้องลดการสนับสนุนสวัสดิการทางสังคมแก่ประชาชนลงโดยให้เอกชนเข้ามาดำเนินการแสวงหากำไรมากขึ้น 3) รัฐจะต้องเร่งแปรรูปกิจการสาธารณะต่าง ๆ เช่น ระบบการศึกษา สาธารณสุข และให้เอกชน ทุนต่างชาติเข้าครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ

เงื่อนไขภายใต้หลักการดังกล่าว ได้แก่ 1) การปรับโครงสร้างภาคการเงินภายในประเทศ เร่งจ่ายเงินคืนเจ้าหน้าที่ 2) ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียจึงได้เสนอการแปรรูประบบการศึกษาโดยให้ภาคเอกชนเข้ามาดำเนินการ 3) ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียมองว่าภาระค่าใช้จ่ายของรัฐอีกด้านหนึ่งที่มีการใช้ไปเป็นจำนวนมาก คือค่าใช้จ่ายทางด้านสาธารณสุข ซึ่งมีทั้งค่ายา และเวชภัณฑ์ เช่นเดียวกับระบบการศึกษา ฉะนั้นจึงมีการเสนอให้แปรรูประบบสาธารณสุข โดยในขณะนี้มีการทำโครงการนำร่องโรงพยาบาลระดับศูนย์ของรัฐให้ออกนอกระบบราชการ 4) รัฐบาลต้องเร่งส่งเสริมให้มีการแข่งขันในตลาดแรงงาน และต้องทบทวนนโยบายด้านแรงงานและนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำ โดยต้องกระจายอำนาจไปสู่ภูมิภาค เพื่อที่จะดึงดูดนักลงทุนต่างชาติให้เข้ามา โดยชูเรื่องค่าจ้างต่ำเป็นจุดขาย 5) โครงการลดทอนความยากจน ในลุ่มน้ำโขง 6) การปรับโครงสร้างภาคเกษตรกรรม กรอบนโยบายของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียต่อเรื่องการปรับโครงสร้างการเกษตร มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรส่งออก เกษตรพาณิชย์เป็นหลัก โดยกำหนดเงื่อนไขสำคัญได้แก่ มาตรการเก็บค่าน้ำเกษตรกรจากแนวทางกฎหมายทรัพยากรน้ำและการจัดการน้ำ ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียบอกรัฐบาลไทยว่า “รัฐบาลไทยได้ลงทุนสร้างเขื่อน ทำคลองชลประทาน ให้เกษตรกรใช้น้ำฟรี แต่เกษตรกรใช้น้ำเปลือง ไม่รู้จักประหยัดน้ำในการทำเกษตร ดังนั้นต่อไปรัฐบาลต้องเลิกอุดหนุนเกษตรกร ต้องเก็บค่าน้ำเพื่อเกษตรกรจะได้มีจิตสำนึกใช้น้ำประหยัด เมื่อน้ำมีราคา เกษตรกรก็จะใช้น้ำปลูกพืชที่คุ้มค่ามากกว่าเดิม” ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียจึงผลักดันให้รัฐบาลออกกฎหมาย พรบ.ทรัพยากรน้ำ ซึ่งให้อำนาจรัฐควบคุมน้ำอย่างเบ็ดเสร็จ และให้กรรมสิทธิ์เอกชนในการเป็นเจ้าของน้ำ เช่นเดียวกับโฉนดที่ดินที่สามารถซื้อขายได้ และให้เอกชนเข้ามาจัดการน้ำแทนกรมชลประทานในบางส่วน น้ำที่เป็นเคยเป็นฐานชีวิตจะถูกแปรรูปเป็น “สินค้า” ที่มีราคาแพง ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ 1) เกษตรกรต้องจ่ายค่าน้ำเพื่อทำนา ทำสวน ทำไร่ อันเป็นการซ้ำเติมเกษตรกรที่ประสบภาวะขาดทุน เป็นหนี้สินอยู่แล้ว 2) น้ำจะถูกจัดสรรให้แก่กลุ่มทุน การเกษตรขนาดใหญ่ที่มีเงินจะจ่ายค่าน้ำ ในเมื่อน้ำมีจำกัด เกษตรกรรายย่อยที่มีสตางค์น้อย ย่อมไม่สามารถจ่ายได้ กลุ่มทุนที่มีเงินจ่ายได้ก็จะได้น้ำ 3) เกษตรกรอาจจะต้องลด เลิกปลูกพืชหลายชนิดที่แม้จำเป็นต่อชีวิต เช่น ข้าว แต่ไม่มีราคาดีในท้องตลาด เพราะเมื่อบวกต้นทุนค่าน้ำแล้วจะไม่คุ้ม

จากการตรวจสอบของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งพบว่าการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐมีกระแสการผลักดันให้ประเทศต่างๆ เร่งรัดการกำหนดนโยบายน้ำและการยก ร่าง พรบ.น้ำ นั้นเกิดจากความพยายามของบริษัทน้ำข้ามชาติร่วมกับธนาคาร โลกในเวที 3rd World Water Forum ในเดือนมีนาคม 2546 ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น โดย World Water Council (WWC) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของบริษัทน้ำข้ามชาติ WWC และเมืองค้กรพันธมิตรที่ตั้งอยู่ในประเทศสวีเดนร่วมสนับสนุน คือ Global Water partnership (GWP) ร่วมสนับสนุน ซึ่งทั้งสององค์กรได้สร้างกระแสและผลักดันให้มีการจัดทำข้อตกลงระหว่างประเทศโดยเน้นการให้บริษัทเอกชนระหว่างประเทศเข้ามาบริหารจัดการน้ำ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่ง WWC และ GWP ได้ร่วมกันผลักดันให้กลุ่มประเทศ G8 ยอมรับข้อเสนอประเด็น Financial Water for All โดยมีสาระให้ตั้งกองทุนยุโรปและให้ IFC (หน่วยธุรกิจของธนาคารโลก) เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารทุน ซึ่งทุนดังกล่าวจะเป็นแหล่งเงินกู้ให้องค์กรท้องถิ่นทั่วโลกเข้าไปขยายกิจการน้ำและ/หรือใช้เป็นเงินทุนเพื่อซื้อขายหุ้นในบริษัทน้ำในตลาดหลักทรัพย์ของประเทศต่างๆ ซึ่งกลุ่ม G8 ได้ประชุมสุดยอดในวันที่ 2 มิถุนายน 2546 ณ เมือง Avian ประเทศฝรั่งเศส ได้ประกาศแผนการปฏิบัติการน้ำสนับสนุนข้อเสนอของ WWC และ GWP ดังกล่าว การประกาศนโยบายน้ำของประเทศ G8 เชื่อว่าจะสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงการบริหาร น้ำไปทั่วโลก นอกจากนั้น WWC และ GWP ยังเป็นองค์กรหลักที่เน้นสร้างกระแสให้ประเทศต่างๆ ได้ใช้เทคนิคการจัดการน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Water Resource Management-IWRM) และเป็นระบบลุ่มน้ำ (Basin management Technique) ซึ่งมีเนื้อหาในการเน้นระบบอุทกศาสตร์โดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างทางระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละลุ่มน้ำ ซึ่งในกรณีของประเทศไทยนั้นการใช้มาตรการทางการเงินเกี่ยวกับการจัดการน้ำทำให้ถูกมองว่า คณะกรรมการลุ่มน้ำที่ตั้งขึ้นมาแล้วและกำลังจะจัดตั้งขึ้นในประเทศไทย (ตามระเบียบสำนัก นายกรัฐมนตรี 2545) อาจเป็นกลไกและเครื่องมือเพื่อกู้ยืมเงินธนาคารระหว่างประเทศมาเพื่อ ลงทุนบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริงคณะกรรมการลุ่มน้ำจะถูกกำหนดโดยร่าง พรบ. น้ำที่กำลังยกร่างขึ้น ให้กลายเป็นองค์กรนิติบุคคลที่มีหน้าที่กู้เงินจากต่างประเทศมาก่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐานและมีหน้าที่เก็บค่าบริการจากผู้ใช้น้ำ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นคือ องค์กรในการ จัดการลุ่มน้ำมีภาระหนี้สินและทำให้ต้องขึ้นค่าน้ำ ประชาชนบริโภคน้ำแพงทั้งน้ำดื่ม น้ำใช้และน้ำ เพื่อการเกษตร โดยองค์กรเหล่านี้อาจใช้หลักเศรษฐศาสตร์เป็นมาตรการกล่าวอ้างประกาศใช้ แก่ประชาชนโดยทั่วไป เช่น การขึ้นราคาเป็นการสะท้อนสภาพราคาน้ำที่เป็นจริง (Full Recovery Tariff) ประชาชนที่มีรายได้สูงอาจได้รับผลกระทบน้อยแต่ประชาชนที่ยากจนเป็นส่วนใหญ่ของ

ประเทศจะได้รับผลกระทบมากและคาดว่าจะเกิดความขัดแย้งในสังคมมากยิ่งขึ้นในอนาคต
 ด้านนโยบายน้ำใหม่พยายามมุ่งสู่ทิศทางนี้ (ยรรยงค์ อินทร์ม่วง, 2546)

แนวคิดในการเก็บค่าน้ำได้รับการสนับสนุนจากนักเศรษฐศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา
 ความขัดแย้งในการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย อันได้แก่ ข้อเสนอเรื่อง 1) การเก็บค่าน้ำ
 2) การสร้างตลาดน้ำ 3) และการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ในการจัดการน้ำ (อติศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา
 และศิเรก ปัทมศิริวัฒน์, 2538) และข้อเสนอให้มีการเก็บค่าน้ำชาวนาเพื่อส่งเสริมให้มีการประหยัด
 น้ำ (วันชัย กู้ประเสริฐ, 2538) ทั้งนี้ นักเศรษฐศาสตร์มองว่าปัญหาการจัดการน้ำเกิดจากตลาด
 ล้มเหลว (Market failure) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่การแข่งขันเสรีไม่สามารถก่อให้เกิดสวัสดิการ
 สูงสุดต่อสังคมและเป็นกรณีที่รัฐจะต้องเข้ามามีบทบาทให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ตามปกติ
 แล้วตลาดเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการจัดการทรัพยากร กิจกรรมที่ใช้ทรัพยากรที่
 ก่อให้เกิดผลตอบแทนสูงสุด ย่อมสามารถดึงดูดทรัพยากรไปใช้มากกว่ากิจกรรมอื่นๆ ที่ให้
 ผลตอบแทนต่ำกว่า ทรัพยากรน้ำจะได้รับการจัดสรรไปเรื่อยๆ กระจายเท่าที่ผลตอบแทนที่เพิ่มขึ้นยัง
 สูงกว่าต้นทุน ในกรณีที่ตลาดแข่งขันมีการแข่งขันอย่างสมบูรณ์สังคมจะได้รับสวัสดิการสูงสุด
 (มิ่งสรรพ ขาวสะอาดและคณะ, 2538)

วิธีคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเจ้าหน้าที่รัฐที่เคยให้สัมภาษณ์ว่า

“...จริงๆ แล้วน้ำมันมีให้คนใช้ไม่ว่าจะมีเงินเดือนแสน เงินเดือนล้านหรือเงินเดือนสอง
 ร้อยบาทความต้องการการใช้น้ำมันเหมือนกันแต่ถามว่าจะใช้อะไรเป็นตัวตัดสินใจก็ต้อง
 เป็นเรื่องราคากระมัง ถ้าถามว่าเงินคนจนกับเงินคนรวยเท่ากันไหม 1 บาท ก็คือ 1 บาท
 ไม่ว่าจะอยู่ในกระเป๋าใครก็ตาม น้ำก็เหมือนกัน น้ำเป็นทรัพยากรเพราะฉะนั้นเราถึง
 พิจารณาว่าทำอย่างไรถึงจะใช้น้ำให้ได้ประโยชน์สูงสุด คือเราจะเอาความเห็นใจคนจน
 เห็นใจเกษตรกรนี่จะทำให้รูปร่างบิดเบี้ยว ถ้าเราใช้น้ำและขายได้หมดนี้ชาวนาไม่ต้องทำ
 นา ขายน้ำอย่างเดียวแล้ว ทำไมต้องคิดจะทำนา ในเมื่อขายน้ำได้เงินเยอะ สมมติว่าผม
 เป็นชาวนา ผมมีที่ดินอยู่ 2 พันไร่ ผมปลูกข้าว 1 พันไร่ ผมทำสนามกอล์ฟอีก 1 พันไร่
 ถามว่าถึงจุดนี้ผมผัดหรือเปล่า ไม่ผัดใช้ไหม น้ำที่ผมใช้ทำนาน้อยกว่าที่ผมใช้เลี้ยงสนาม
 กอล์ฟอีก 3 เท่า แต่รายได้ที่ผมได้จากสนามกอล์ฟนี้มากกว่าที่ผมทำนาถึง 4 เท่า ผมจะทำ
 อะไร ผมก็ต้องเอาน้ำไปเลี้ยงสนามกอล์ฟดีกว่าเอาน้ำไปทำนา เราไม่ได้ดูราคาข้าวด้วย
 ความเป็นธรรม ไม่ได้ดูผลผลิตข้าวขึ้นมาจริงๆ นี่ ใช้น้ำเท่าไร ใช้ทรัพยากรไปเท่าไร

เราคิดว่าน้ำฟรีให้ชาวนา ชาวนาจะได้มีอยู่ดีกินดี ไม่คิดว่าเราทำอย่างนี้ชาวนาจะไม่มีวันรวย ไม่มีวันอยู่ดีกินดีเป็นอันขาด...” (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์, 2540: 32)

ทั้งยังสอดคล้องกับแนวความคิดของพ่อค้าน้ำซึ่งเห็นว่าประเด็นสำคัญในการจัดการน้ำก็คือ ต้องเปลี่ยนทัศนคติการใช้น้ำจากเดิมที่ว่าเป็นสิ่งที่ไม่มิต้นทุน หลักการการใช้น้ำจำเป็นต้องแยกประเภทและใช้กลไกราคาเป็นตัวควบคุมปริมาณดัชนีขณะเดียวกันก็ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมคุณภาพน้ำตามแหล่งต่างๆ (ผู้จัดการรายวัน, 2540)

ข้อดีและข้อเสียของสิทธิน้ำในตลาดเสรีเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมากในปัจจุบันเพราะนักเศรษฐศาสตร์คิดว่า ตลาดช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจได้โดยการจัดสรรทรัพยากรให้แก่การใช้ประโยชน์ที่มีมูลค่าสูงสุด คุณค่าด้านอื่นๆ ถูกประเมินและเปรียบเทียบโดยการใช้ราคาเป็นเครื่องวัด ในการทำให้ตลาดทำงานได้ “สิทธิน้ำ” ต้องถูกกำหนดตามกฎหมายให้เป็นสมบัติสาธารณะบุคคลที่สามารถผูกขาดและมอบโอนได้ หมายความว่า น้ำ มีฐานะเป็นสินค้าเหมือนสิ่งอื่นๆ การได้เป็นเจ้าของอย่างมั่นคงจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการลงทุนเพื่อให้ได้ผลตอบแทนมากขึ้น ขณะที่อิสระในการแลกเปลี่ยนทำให้เกิดความยืดหยุ่นในการจัดสรรสิทธิตามความต้องการและสภาพของสังคม ในแง่นี้รัฐควรเข้ามาเกี่ยวข้องกับให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ อันได้แก่การปกป้องทรัพย์สิน การบังคับสัญญาและการลดมูลค่าการซื้อขายและขอบเขตที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้มีการตั้งข้อสังเกตว่าตลาดน้ำไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริงอันเนื่องมาจาก “ความล้มเหลวของการตลาด” เพราะทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก การซื้อขายสิทธิน้ำส่วนบุคคลจะมีผลกระทบต่อผู้ใช้น้ำและสิ่งแวดล้อมอื่น การป้องกันหรือลดผลกระทบต่อบุคคลที่สามจำเป็นต้องใช้สถาบันทางกฎหมายรวมทั้งสถาบันทางสังคมอื่นๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการจำกัดการแลกเปลี่ยนโดยไม่คิดมูลค่าเพราะความสัมพันธ์เหล่านี้และปริมาณน้ำที่มีอยู่นั้นจะแตกต่างกันออกไปตามสถานที่และเวลา ข้อมูลจึงไม่แน่นอนหรือไม่ก็ต้องใช้เงินมากในการรวบรวมและทรัพยากรน้ำก็เป็นสินค้า “สาธารณะ” ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนहु่มมาก (คาร์ล เจ บาวเออร์, 2005)

ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียได้จัดให้มีการประชุมประจำปีของสภาผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 6-9 พฤษภาคม 2543 เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อประท้วงของผู้ใช้น้ำทั่วประเทศที่เข้าร่วมกับเครือข่ายสหพันธ์เกษตรกรและคณะทำงานติดตามผลกระทบโครงการเงินกู้เพื่อการพัฒนาเอเชีย ซึ่งในประเด็นการเก็บเงินค่าค้ำทุนชลประทานนั้นมีการแสดงเหตุผลโต้แย้งในเรื่องของนโยบายการปรับปรุงโครงสร้างภาคเกษตรและการเก็บเงินค้ำทุนชลประทาน ผ่านกระบวนการชุมนุมประท้วง การจัดเวทีคู่ขนาน การออกแถลงการณ์ การผลิตหนังสือ การเผยแพร่

เอกสารข้อเท็จจริงและข้อเรียกร้องความต้องการในการจัดการน้ำภาคประชาชนและการให้ข่าวต่อสื่อมวลชน โดยวันที่ 3-5 พฤษภาคม 2543 คณะกรรมการประสานงานองค์กรภาคเอกชนและคณะกรรมการติดตามผลกระทบโครงการเงินกู้ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย จัด “เวทีประชาชน 2000 การพัฒนาต้องมาจากประชาชน” วิพากษ์บทบาทของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียต่อสังคมและวิพากษ์เงื่อนไขเงินกู้เรื่องการบริหารโครงสร้างภาคเกษตรและนโยบายการจัดการน้ำในประเทศไทยในประเด็น “การเก็บน้ำ” ที่จะทำให้น้ำกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่กลุ่มทุนที่มีอำนาจในการซื้อสามารถครอบครองผูกขาดได้ เกษตรกรรายย่อยซึ่งไม่สามารถจ่ายค่าน้ำได้จะขาดสิทธิในการใช้น้ำ โดยเฉพาะในสถานการณ์การขาดแคลน น้ำจะถูกจัดสรรแก่ผู้มีสตางค์จ่ายเป็นอันดับแรก เกษตรกรรายย่อยจะเป็นผู้รับส่วนบุญหรือการอนุเคราะห์จากรัฐในยามยากเท่านั้นเห็นได้จากการประกาศห้ามทำนาปรังในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาในช่วงหลายปีที่ผ่านมาเพื่อกักน้ำไว้สำหรับภาคเมืองและอุตสาหกรรม (คณะทำงานติดตามผลกระทบโครงการเงินกู้ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย, 2543) ทั้งนี้การจัดการน้ำแบบคิดมิเตอร์ในนาจะสร้างวัฒนธรรมในการจัดการน้ำในกรอบคิดทุนนิยมเห็นแก่ตัวและปราศจากการเกื้อกูลกันและยังผลัดภาระให้ต้นทุนการเกษตร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยและคนที่ยากจนเกินไป การเก็บค่าน้ำจะทำให้น้ำกลายเป็นสินค้าที่กลุ่มทุนที่มีอำนาจซื้อสามารถครอบครองผูกขาดได้ เกษตรกรรายย่อยที่ไม่สามารถจะจ่ายค่าน้ำได้จะขาดสิทธิในการใช้น้ำ คณะทำงานติดตามผลกระทบจากโครงการเงินกู้ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียยืนยันว่าแนวทางที่เสนอโดยธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียไม่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรรายย่อยเพราะกรอบคิดของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียผิดโดยสิ้นเชิงในประเด็นที่ว่าเกษตรกรใช้น้ำเปลือง น้ำทุกหยดล้วนคือฐานความมั่นคงของชีวิตเกษตรกรและเกษตรกรยังเป็นผู้ผลิตอาหารแก่สังคมไทยและสังคมโลก รัฐต้องสนับสนุนสิทธิการใช้น้ำแก่เกษตรกร หากใช้การใช้กลไกราคามาคิดกันเพราะการเก็บค่าน้ำแท้จริงมิใช่การทำให้การใช้น้ำมีประสิทธิภาพแต่กลับยิ่งสร้างโอกาสให้กลุ่มทุนสามารถผลาญน้ำได้อย่างเสรี น้ำจะยิ่งขาดแคลน การจัดการจะยิ่งไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งในเรื่องนี้กลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ (2546) เห็นว่าแม้การเก็บค่าน้ำไม่ใช่เรื่องใหม่ในกฎหมายแต่ในทางปฏิบัติที่ผ่านมามีการเก็บค่าน้ำน้อยมากเพราะไม่สอดคล้องกับวิถีคิดของผู้ใช้น้ำ การเก็บค่าในวิถีคิดใหม่นี้มีเป้าหมายในการควบคุมปริมาณการใช้น้ำให้เป็นไปอย่างประหยัดเพราะตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าเกษตรกรใช้น้ำสิ้นเปลือง ดังนั้นวิถีคิดในการเก็บค่าน้ำดังกล่าวจึงเป็นการเพิ่มภาระแก่เกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะถ้ามีการเรียกร้องการเก็บค่าน้ำทั้งสองประเภทในพื้นที่เดียวกัน ภาระในเรื่องต้นทุนของเกษตรกรก็จะยิ่งสูงขึ้น เนื่องจากเกษตรกรและรัฐมองการจัดการน้ำต่างกัน เกษตรกรมองว่าน้ำไม่ควรอยู่ในท่อแต่ควรมีปูปลาที่จะเลี้ยงคน แต่รัฐมองน้ำเป็นทุน ซึ่งหากมีการเก็บค่าน้ำ เกษตรกรจะต้องลำบากและไม่สามารถแบกรับภาระที่จะเกิดขึ้นได้แน่ รัฐบาลและภาคเกษตรจะต้องหารือ

ร่วมกันก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไป (มาสุทธี แซ่ตั้ง, 2546) ทั้งนี้ นักวิชาการสายสิทธิชุมชนก็คิดเช่นเดียวกับชาวบ้านที่ว่าถึงแม้ระบบชลประทานแบบใหม่สามารถเพิ่มผลผลิตได้ มันอาจสามารถเพิ่มข้าวได้ แต่กุ้ง หอย ปู ปลา ที่อยู่ในท้องนาหายไปหมด เห็นที่เคยกินในท้องนาหายไป แต่ในทางเศรษฐศาสตร์ เวลาที่นับผลผลิตจะนับที่พืชตัวเดียว ไม่ได้นับระบบนิเวศน์ทั้งระบบที่เกิดขึ้นในไร่นาแล้วดูว่าคนใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เกิดขึ้น ใช้ประโยชน์จากเห็นได้อย่างไร ใช้ประโยชน์จากกุ้งหอยปูปลาอย่างไร อันนี้ไม่ได้คำนึงถึงเลย คำนึงถึงแต่เพียงว่ามันสามารถเพิ่มข้าวได้ประมาณ 20 ถึง โดยไม่มองผลผลิตอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในไร่นานอกส่วนที่มีการชลประทาน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546)

การต่อสู้ทางความคิดเรื่องการเก็บค่าน้ำของเกษตรกรยังเป็นส่วนหนึ่งของบริบทของข้อถกเถียงระหว่าง 2 แนวคิดคือแนวทางการพัฒนาตามคำแนะนำของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมและแนวทางเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือแนวทางเศรษฐกิจชุมชนซึ่งนำไปสู่การต่อสู้ทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายที่สำคัญจนปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่จะส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักของการพัฒนา รวมไปถึงกระแสพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เรื่อง “ทฤษฎีใหม่” หรือ “เศรษฐกิจพอเพียง” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2543) ข้อวิพากษ์ถึงรากฐานทางวิถีคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักว่าเป็นเป็นวิถีคิดที่เอื้อประโยชน์ให้กับคนกลุ่มเดียว คือ นายทุนต่างชาติและเป็นแนวคิดแบบเจ้าอาณานิคมทำให้วิถีคิดการจัดการน้ำด้วยหลักเศรษฐศาสตร์ถูกวิจารณ์ว่าเป็นวิธีการของรัฐและระบบทุนขณะเดียวกันกลับไม่มีที่ว่างให้กับชุมชนและชาวบ้าน นักวิชาการสายสิทธิชุมชนบางคนถึงกับวิจารณ์ว่าควรเอาพวกเขาไปโยนทิ้งทะเล

ข้อโต้แย้งเรื่องการจัดการน้ำด้วยวิถีคิดทางเศรษฐศาสตร์ นำไปสู่การจัดเวที “ปัญหา นโยบายการจัดการน้ำและการออกร่าง พรบ. น้ำ” (30 พฤศจิกายน 2543) โดยเครือข่ายชาวบ้านจากกลุ่มน้ำต่างๆ ในภาคเหนือ โดยมีประเด็นสำคัญอยู่ที่การคัดค้านกฎหมายน้ำภายใต้นโยบายของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียเพราะไม่เชื่อว่ากฎหมายน้ำจะมีความเป็นธรรมต่อคนยากจนทั้งในภาคเมืองและภาคเกษตร (มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2543) อย่างไรก็ตามข้อเสนอของนักเศรษฐศาสตร์ยังสอดคล้องกับความต้องการของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียในประเด็น 1) การใช้วิธีการตั้งราคาค่าน้ำและการเก็บค่าน้ำ 2) การกำหนดสิทธิที่โอนได้ในการบริหารจัดการน้ำ (มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาดและคณะ, 2544) ทั้งนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางจากองค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือว่าการเก็บค่าน้ำเกษตรกรจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบและเสียเปรียบจากภาคเมืองและอุตสาหกรรม

ในวันที่ 4 กันยายน 2543 ทางฝ่ายรัฐบาลได้มีมติคณะรัฐมนตรีว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจ อนุมัติหลักการ โครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างภาคเกษตรสำหรับโครงการชลประทานแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ในวงเงิน 680 ล้านบาท โดยมีแผนการดำเนินการเรียกเก็บค่าคืนทุนชลประทาน โดยเกษตรกรจะต้องมีภาระค่าใช้จ่าย ค่าปรับปรุงชลประทาน 1,900 บาท/ไร่ และค่าส่งน้ำ/บำรุงรักษา 210 บาท/ไร่/ปี 3 ปี ประเด็นถกเถียงสำคัญต่อแนวคิดของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย เรื่องการเก็บค่าคืนทุนชลประทาน ที่นำเสนอโดยกรอบเงื่อนไขเงินกู้ต่อประเทศไทยนั้น มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติได้โต้แย้งว่า ชาวบ้านในโครงการชลประทานแม่ลาว จ. เชียงราย อันเป็นโครงการนำร่องที่ใช้เงินกู้จากธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชียมาปรับปรุงนั้นมีต้นทุนในการผลิตที่สูงกว่าโครงการประเมินและยังมีภาระหนี้สินอีก แต่ไม่ได้มีปัญหาเรื่องการผลิตที่ไม่มีประสิทธิภาพอย่างที่โครงการใช้เป็นข้ออ้าง เพราะโดยข้อเท็จจริงแล้วชาวบ้านไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ แต่มีปัญหาเรื่องราคาพืชผลตกต่ำการแก้ไขจึงไม่ได้อยู่ที่การปรับปรุงระบบชลประทานแต่อยู่ที่การปรับปรุงราคา ปัญหาที่ดินและตลาด ทั้งนี้เนื่องจากผลการศึกษาด้านทุนการผลิตและผลผลิตจากนาปีและนาปรังในพื้นที่บ้านท่าฮ่อ บ้านดงขนุน และบ้านหนองคุ่ม อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย พบว่า ต้นทุนในการทำนาของชาวบ้านสูงกว่าที่โครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างภาคเกษตรประเมินไว้ที่ 1,495.10 บาท และผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านไม่ได้ขายผลผลิตทั้งหมดและถ้าหากเป็นกรณีที่เช่านาคนอื่นชาวบ้านต้องแบ่งผลผลิตให้เจ้าของนาครึ่งหนึ่งหรือหนึ่งในสามตามที่ตกลง ที่เหลือเก็บไว้กินส่วนหนึ่ง ชาวบ้านจึงไม่ได้มีรายได้จากการขายข้าว ฉะนั้นด้วยต้นทุนการทำนาที่สูงแต่ไม่ได้สร้างรายได้ รวมทั้งการมีหนี้สินจากการทำเกษตรสูงโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 50,000 บาท การที่รัฐบาลกู้เงินจากธนาคารเพื่อการพัฒนาปรับปรุงโครงการชลประทานแม่ลาวและหากต้องคิดค่าคืนทุนชลประทานเฉลี่ย 1,900 บาท/ไร่/ปี จึงสรุปได้ว่าเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ชลประทาน (มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2546)

คณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮและเครือข่ายของค้กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือยังโต้แย้งอีกว่าวิธีคิดเรื่องการเก็บค่าน้ำของรัฐในประเด็นสำคัญที่ว่ารัฐได้ขูดรีดและบังคับเอาทรัพยากรชาวบ้านเป็นฐานไปใช้อย่างฟุ่มเฟือย ดังนั้นการจะออกกฎหมายการเก็บค่าน้ำในลักษณะซื้อขายจึงเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมในเรื่องการสอมและการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนของชาวบ้าน เครือข่ายของค้กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือ โต้แย้งว่าเกษตรกรได้จ่ายค่าน้ำไปแล้วและทุกวันนี้ก็ขายได้น้อยและไม่มีกำไรจากภาคเกษตรในจำนวนที่เพียงพอจะเลี้ยงครอบครัวอยู่แล้ว ทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินและอยู่ในข่ายหนี้สินล้นพ้นเกินกว่าที่การทำอาชีพเกษตรอย่างเดียวจะช่วยให้เกิดรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย ถ้าต้องจ่ายเงินค่าน้ำไปอีกจะเป็นเพิ่มภาระให้แก่ภาคการเกษตรเนื่องจาก คำว่าการเพิ่มภาระให้แก่

ภาคเกษตรก็บ่งบอกอยู่ในตัวอยู่แล้วว่าเกษตรกรมีภาระในการผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งประเทศในราคาต่ำอยู่แล้ว ถ้ารัฐบาลไปเพิ่มต้นทุนค่าน้ำอีกเกษตรกรจะแย่

“.....ผมคิดว่ามีทรัพยากรบางอย่าง ได้แก่ ลุ่มน้ำ ที่ดิน ป่าไม้ สำคัญกับคนจน และสำคัญสำหรับชาติไทยของเราเกินกว่าที่จะปล่อยให้ทรัพยากรเหล่านี้กลายเป็นสินค้าที่ใครมีเงินก็ซื้อได้โดยเสรี ใครมีเงินก็ถือครองที่ดินได้โดยไม่จำกัด ร้อยไร่ พันไร่ หมื่นไร่ เราปล่อยให้เป็นอย่างนี้ไม่ได้ ฉะนั้นจึงต้องจำกัดอำนาจที่จะซื้อ เสรีภาพที่จะบริโภคของคนชั้นกลางและคนมีอำนาจเหล่านั้นในสังคมไทยต่อทรัพยากรบางอย่างที่สำคัญต่อคนจน อันนี้ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ต่อคนจนโดยแคบ แต่เพื่อชาติไทยโดยรวม มีของบางอย่างที่สำคัญต่อชาติไทยเราเสียจนกระทั่งคุณปล่อยให้ทุกคนมาซื้อไม่ได้ ตอนนี่รัฐกำลังเตรียมจะเข็นน้ำเข้าตลาดและขายน้ำให้กับคนที่มีอำนาจซื้อและมีเสรีภาพที่จะบริโภคน้ำ

ธรรมชาติของน้ำจะไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำแต่น้ำที่เข้าตลาดจะไม่ไหลอย่างนั้น น้ำที่กลายเป็นสินค้าจะไหลตามอำนาจซื้อ มันจะไหลจากที่ๆ อำนาจซื้อต่ำ ไปสู่ที่ๆ มีอำนาจซื้อสูง คือไหลจากที่นี้ไปสู่นั้น คนจนในเมืองไทยถ้าปล่อยให้มีการเก็บค่าน้ำชาวนานี้เป็นก้าวแรกไปสู่การทำให้ น้ำเป็นสินค้า คนจนจะเอื้อมไม่ถึงน้ำและน้ำก็ไม่เหมือนรถเบนซ์ที่ไม่มีก็ไหนรถเมล์ไหนร้อนได้ แต่น้ำเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มนุษย์ทุกคนต้องมี มันพื้นฐานกว่าเรื่องศักดิ์ศรีด้วยซ้ำ ไม่มีน้ำเราตายแน่นอนและเงื่อนไขการเพื่อการพัฒนาเอเชียที่เสนอให้รัฐบาลไทยด้วยการเอาเงินกู้มาแลกนั้น ถ้าเราปล่อยอันนี้ฉิบหายนะครับ.....”

(เกษียร เตชะพีระ, 2548)

ผลการวิวาทะเรื่องการเก็บค่าน้ำเกษตรกรนำไปสู่ข้อถกเถียงเรื่องความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากร ความมีมนุษยธรรมในการบริหารจัดการเศรษฐกิจของประเทศในเรื่องการค่าน้ำนำไปสู่ข้อเสนองานเลือกการจัดการน้ำที่ไม่สามารถตีมูลค่าได้ด้วยวิถีคิดทางเศรษฐกิจหรือปริมาณของผลผลิตที่ได้ต่อไร่เท่านั้น ข้อถกเถียงเหล่านี้ยังขยายผลไปสู่กระบวนการนำเสนองานวิจัยจากมือชาวบ้าน อันได้แก่งานวิจัยไทบ้าน งานวิจัยสิทธิชุมชนท้องถิ่น ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านริมแม่น้ำมีความเชื่อและความมั่นใจมากขึ้นว่าความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตว่าไม่ใช่เรื่องซื้อขายด้วยเงินอย่างเดียว ความหลากหลายทางชีวภาพริมฝั่งแม่น้ำไม่สามารถตีราคาได้ด้วยเงิน ดังนั้นคุณค่าของน้ำจึงไม่ใช่คุณค่าที่สามารถคำนวณได้ด้วยปริมาณราคาเพียงอย่างเดียว ทั้งผลของ

วิวาทะเรื่องการเก็บค่าน้ำยังนำไปสู่การตื่นตัวของกระแสภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นการพึ่งตนเอง การอ้างสิทธิในการใช้และความเป็นเจ้าของ การเชื่อมโยงกรณีศึกษาจากต่างประเทศ เช่น ชิลีและโบลิเวีย ส่งผลให้เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากแนวคิดเรื่องการเก็บค่าน้ำเกษตรกรเกิดความตื่นตัวในขณะเดียวกันก็จุดพลังให้ทำให้อัฒตวิธานการเหมืองฝายวังไฮ เครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือ และเครือข่ายภาคประชาชนมีความกระตือรือร้นในการเคลื่อนไหวเพิ่มมากขึ้นเพราะแนวคิดการเก็บค่าน้ำเกษตรกรเป็นแนวคิดที่จะส่งผลกระทบต่อปากท้องของประชาชนในวงกว้าง

5.4 สรุป

วิวาทะเรื่องการจัดการน้ำในลุ่มน้ำเชียงดาวมีพัฒนาการที่ต่อ ยอดมาจากวิวาทะเรื่องการจัดการที่ดินและป่าไม้ และกลายเป็นข้อถกเถียงที่เป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่เกิดจากการสร้างฝายขวางกั้นฝายวังไฮซึ่งปัญหานี้ยังเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในบริบทลุ่มน้ำท่าภาคเหนือรวมทั้งบริบทข้อเสนอขององค์กรทุนเงินกู้ระหว่างประเทศที่รัฐบาลกู้มาสร้างเขื่อนและวางแผนนโยบายน้ำในระดับประเทศนำไปสู่ของนักวิชาการสายเศรษฐศาสตร์ที่ใช้วิธีคิดเรื่องการจัดการทุนโดยการนับเลขเป็นพื้นฐาน เช่น ปริมาณน้ำ จำนวนลุ่มน้ำ ปริมาณความต้องการน้ำต่อหัวประชากร สัดส่วนคณะกรรมการลุ่มน้ำ เป็นต้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับการจัดการน้ำของชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวซึ่งไม่ได้เริ่มต้นการจัดการน้ำด้วยการนับเลขแต่เริ่มต้นด้วยความหวังในเรื่องวิถีชีวิตและการทำมาหากินของคนในท้องถิ่น หลังจากนั้นจึงเอาแรงมาช่วยกันในการจัดการน้ำแล้วแบ่งปันกันอย่างเห็นคุณค่าของธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ในสายน้ำเดียวกัน ความต่างของวิธีคิดเช่นนี้นำไปสู่วิวาทะหรือประเด็นถกเถียงข้างต้นที่ว่า สิทธิในน้ำเป็นของใคร การจัดการน้ำควรเป็นแบบรวมศูนย์คือยกอำนาจให้ราชการแบบเบ็ดเสร็จแล้วแบ่งขายสิทธิเหล่านี้ให้เอกชนหรือต้องกระจายการมีส่วนร่วมให้ภาคประชาชนโดยให้ผู้มีส่วนได้เสียในลุ่มน้ำขนาดเล็กตัดสินใจกันเองตามความเหมาะสมของภูมิประเทศและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงข้อถกเถียงสุดท้ายว่าควรมีการจัดเก็บค่าน้ำเกษตรกรหรือไม่ซึ่งคนที่ตั้งคำถามและพยายามพิสูจน์ว่าไม่ควรเก็บค่าน้ำจากเกษตรกรเพราะจะเป็นผู้เสียเปรียบได้แก่องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสายสิทธิชุมชนและเครือข่ายนักวิชาการเพื่อคนจนจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะว่าวิธีคิดของชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวมีการ “หอม” หรือ “การแบ่งปัน” อยู่แล้วแต่ไม่ได้ยึดเอาปริมาณเป็นสำคัญและไม่ได้จัดการน้ำเพื่อขายอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างครบถ้วน ดังนั้นน้ำจึงไม่ใช่ทรัพยากรในสายตาของชาวบ้านลุ่มน้ำเชียงดาวแต่เป็นสิ่งเชื่อมโยงความเป็นชุมชนเอาไว้โดยหลักการจัดการที่ต้องมีความเป็นธรรมเป็นศูนย์กลาง ความต่างของการมองปัญหาหรือมุมมองต่อ “น้ำ” ที่ต่างกันนี้เองทำให้เกิดข้อเสนอทั้งขัดแย้งและเห็นร่วมกันดังข้างต้น

การศึกษากระบวนการสร้างวาทกรรมว่าด้วยการจัดการน้ำจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจ
 เงื่อนไขที่ทำให้เกิดวิวาทะในการจัดการน้ำที่แตกต่างกัน เพราะวาทกรรมเป็นผลจากความพยายาม
 ในการใช้อำนาจเพื่อสร้างความหมายเพื่อกำหนดการรับรู้ความจริงของสังคมและผลักดันการปฏิบัติ
 ให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การศึกษาวาทกรรมควบคู่ไปกับปฏิบัติการวาทกรรมยังเปิดเผยให้เห็น
 ว่าความหมายถูกสร้างมาเพื่อหนุนเสริมแนวคิดใดและตอบโต้แนวคิดใดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า
 ความจริงที่ถูกสร้างขึ้นมาให้อำนาจแก่ใครและลดทอนอำนาจของใคร (เนตรดาว แพทย์กุล, 2543)
 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของวาทกรรมยังช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงเครือข่ายอำนาจที่กำหนดรับรู้
 ความจริงในเรื่องความหมายและความชอบธรรมในการจัดการน้ำ

ความพยายามในการสำรวจ ตรวจสอบ ตอบโต้ความหมายและวิธีคิดเรื่องการจัดการน้ำ
 ผ่านกระบวนการวิวาทะมาอย่างต่อเนื่องจึงนับว่าเป็นการทำทลายวาทกรรมและการรื้อโครงสร้างทาง
 ความคิด การจัดการน้ำจากชาวบ้านลุ่มน้ำเชิงดาว คณะกรรมการเหมืองฝายวังไฮ องค์กรพัฒนา
 เอกชน และนักคิดสายสิทธิชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมทั้งนัก
 ประวัติศาสตร์ เป็นทั้งวิวาทะในเชิงปรัชญาและอุดมการณ์และก่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหว
 ทางสังคมที่ปิดป้ายให้กับขบวนการร่วมในนาม “ตัวแทนเครือข่ายองค์กรชาวบ้านลุ่มน้ำภาคเหนือ”
 ล้วนได้วิพากษ์วิจารณ์อุดมการณ์การจัดการน้ำของรัฐในฐานะที่เป็นวาทกรรมกระแสหลัก กลุ่มผู้
 ต่อต้านวาทกรรมการจัดการน้ำเหล่านี้ได้สร้างวาทกรรมต่างๆ ในการต่อสู้ เช่น วาทกรรมการจัดการ
 น้ำอย่างยั่งยืน วาทกรรมเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยท่ามกลาง
 การต่อสู้ทางวาทกรรมนี้การต่อต้านไม่ได้แสดงออกเป็นการปะทะห้ำหั่นกันโดยตรงหากเป็นการ
 แข่งขันเพื่อแย่งชิงความหมาย (สุรสม กฤษณะจุฑา, 2547) ดังนั้นการต่อสู้เชิงวิวาทะเรื่องวิธีคิดใน
 การจัดการน้ำจึงเป็นการต่อสู้เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งพื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่ทางจิตสำนึก พื้นที่ทาง
 วิชาการ รวมถึงพื้นที่ทางการสื่อสารต่อสาธารณะชนเพื่อยืนยันความเป็น “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”
 ของลุ่มน้ำเชิงดาว ให้เป็นที่ยอมรับท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้แล้วการต่อสู้ในระดับ
 วาทกรรมไม่ได้เป็นการต่อสู้ของกลุ่มคนในท้องถิ่นต่างๆ เท่านั้นและการต่อสู้ทางวาทกรรมมี
 จำเป็นต้องขัดแย้งกันโดยตรงหรือสามารถเอาชนะคะคานกันด้วยการชั่งน้ำหนักของความเป็นเหตุ
 เป็นผล หากแต่เป็นการต่อสู้เพื่อแย่งพื้นที่ทางสังคมหรือเป็นการช่วงชิง “มวลชน” ที่ทั้งคู่ต่าง
 ต้องการให้คนส่วนใหญ่ยอมรับในวาทกรรมชุดใดชุดหนึ่ง การต่อสู้จึงไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่าง
 ผู้มีอำนาจกับคู่ตรงข้ามแต่เป็นความขัดแย้งของชุดอุดมการณ์ที่นำมาสู่การช่วงชิงผลประโยชน์
 การแย่งชิงพื้นที่ทางกายภาพเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง (Chen, 1996 อ้างใน
 สุรสม กฤษณะจุฑา, 2547) ซึ่งในกรณีการจัดการน้ำในลุ่มน้ำเชิงดาวยังหมายถึง การยกเอาเหมือง

ฝ่ายวังไฮขึ้นมาเป็นหลักฐานสำคัญและกรณีตัวอย่างของการต่อสู้ทางความคิด การแย่งชิงสิทธิและพื้นที่ในการจัดทำนโยบายเรื่องการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved